

„Inflácia je jedinou formou zdanenia, ktorú možno zaviesť bez ukotvenia v zákone.“

- Milton Friedman

www.iness.sk/podpora

/iness.slovakia

/institutelNESS

/INESSinstitute

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET FINESSe vydáva:

INESS – Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

DESIGNED BY V

Editoriál

Richard Ďurana

Toto leto bolo iné ako mnohé pred ním. Spôsobili to ruská invázia na Ukrajinu (držíme ukrajinskej armáde pri nádejnom vytlačení ruského agresora palce), energetická kríza a, samozrejme, slovenská vláda, ktorá svojimi vnútornými spormi „bavila“ občanov tejto krajiny aj na dovolenkách. Dokonca ani parlament nezasadá, čo ale nemusí byť nevyhnutne zlá správa, keďže najmä v neistých časoch je z ekonomického hľadiska často lepšie, keď si poslanci sedia na rukách, alebo si predlžia letné prázdniny.

Už sme ale v septembri, a tak sa podme povenovať aj pekným veciam z našej domácej dielne.

Po covidovej vynútenej prestávke pokračujeme s intenzívnym vzdelávaním. **Pripravili sme nové podujatie nazvané Ekonomický Base Camp**, ktoré je určené pre šikovných študentov stredných a vysokých škôl, ktorých zaujíma aktuálne dianie, chcú sa dozvedieť viac o fungovaní ekonomického sveta, stretnúť sa s nadanými rovesníkmi z celého Slovenska a inšpiratívnymi lektormi. **Prihlásiť sa dá len do konca septembra**, všetky dôležité informácie nájdete hneď pod týmto editoriálom.

Pred pár dňami sa uskutočnilo **medzinárodné finále Ekonomickej olympiády**, ktorú na Slovensku organizuje INESS. V Budapešti si svoje ekonomické vedomosti pomerili najšikovnejší stredoškolskí ekonómovia a ekonómky zo siedmich krajín. Slovensko zastupovalo 5 finalistov posledného ročníka olympiády, pričom najlepšie sa umiestnil David Guľaš z LEAF, ktorý obsadil siedmu priečku.

Spustili sme zároveň prihlasovanie do šiesteho ročníka. Koľko škôl sa prihlási do Ekonomickej olympiády 2022/2023 môžete pomôcť ovplyvniť aj Vy – dajte o tejto celoslovenskej súťaži pre stredoškolákov vedieť svojim školám. **Prekonáme vlnajší rekord v počte zapojených študentov 11 300?** Všetky podstatné informácie o EO nájdete na webe <https://ekonomickaolympiada.sk/>

Zverejnili sme tiež výsledky nášho medzinárodného indexu **Zdravie za peniaze 2022**. Jedným z dôvodov pre vymyslenie a prípravu tohto rebríčka v roku 2019 bola chýbajúca diskusia o cieľoch zdravotníctva. Debaty o peniazoch v sektore, platoch lekárov, ich počte, obsadenosti postelí v nemocniciach, dostupnosti liekov či počtu nemocníc sú iste legitímne, ale akosi sa dlhodobo zabúda na ten hlavný – lepšie zdravie pacientov. **Slovensko sa v indexe Zdravie za peniaze pre rok 2022 umiestnilo na 19. mieste z 25 sledovaných krajín OECD. Euro vynaložené na dosiahnutie lepšieho zdravia pacienta tak lepšie vynaloží 18 krajín OECD**, vrátane našich susedov z krajín V4. Poľsko a Maďarsko dokonca atakujú špicu rebríčka. Viac sa o indexe, metodológii, výsledkoch, ako aj o odporúčaníach INESS pre zdravotnícku politiku v záujme jednoznačného ťahu na bránu v dosahovaní lepšieho zdravia obyvateľov dočítate v texte [na strane 8](#).

Ďalším našim príspevkom do spoločenskej diskusie v zdravotníctve je nová publikácia **Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie**. Venujeme sa v nej hľadaniu odpovedí na aktuálnu otázku: kde nachádzať zdroje a ako financovať drahé a účinné inovatívne lieky? O tom, ako sa v hradení liekov a terapií postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe, sa dočítate v texte [na strane 23](#) a ďalšie texty k tejto téme nájdete aj [na strane 11-12](#).

V úvode som písal o energetickej kríze. **INESS sa dlhodobo venuje energiám**, preto aj v tomto čísle **nájdete viacero textov na túto tému**. Neobídeme ani školstvo a ďalšie zaujímavé sektory a témy.

Prajem vám inšpiratívne čítanie a úspešné zvládnutie začiatku školského roka,

Richard Ďurana

EKONOMICKÝ BASE CAMP

Prihlasovanie na Ekonomický base camp je otvorené!

V roku 2022 sa opäť dostávajú ekonomické témy na titulky novín. Inflácia, energetická kríza či investovanie patria k najvyhládávanejším pojmom na Googli. INESS preto prichádza s jedinečnou príležitosťou pre mladých ľudí a **na jeseň 2022** pripravuje **Ekonomický base camp**.

Po piatich úspešných rokoch Ekonomickej olympiády vnímame, že študenti chcú skúmať ekonomické problémy podrobnejšie ako len na papieri. Prichádzame preto s možnosťou ďalšieho vzdelávania pre nadaných stredoškóľakov a vysokoškóľakov – **4-dňový víkendový seminár plný prednášok, workshopov a networkingu s rovesníkmi s rovnakým záujmom a skúsenými lektormi z INESSu**. Preberať sa budú témy, ktoré aktuálne hýbu ekonomickým svetom – inflácia, platy v zdravotníctve, sociálny systém, investovanie, energetická kríza a mnohé ďalšie. Viac informácií nájdete [na stránke Ekonomického base campu tu](#).

Zoznam miest na seminár je obmedzený, sme preto nútení spomedzi všetkých uchádzačov vyberať. Po vyplnení online registrácie a ukončení prihlasovania budú prihlášky uchádzačov starostlivo posudzované a záujemcov budeme informovať asap. Camp sa bude konať v dňoch **13. -16. októbra v Hoteli Maxim v Bojniciach**.

Prihláste sa na Ekonomický base camp ešte dnes: [online registračný formulár nájdete tu](#).

Prihlasovanie je otvorené len do 30.9.2022. Tešíme sa na vás!

EKONOMICKÝ BASE CAMP

13. - 16. OKTÓBER 2022

Wellness Hotel Maxim Bojnica

Všetky informácie a prihlasovanie
nájdete na: iness.sk/ebc

iness

Obsah

Horúce peniaze a studená zima	4
Hrobové ticho	4
Táto vláda sa opustila	5
Aj vám pridáme!	6
Bude ešte mať kto učiť?	7
Reforma škôl: V Arizone zavádzajú vzdelávacie poukazy. Tie lepšie reagujú na potreby žiakov	7
Index Zdravie za peniaze 2022	8
Lieky bude treba platiť inak	11
Ako ovplyvniť dopyt v zdravotníctve	12
Triler menom minimálna mzda	13
Predražený solár	14
Pomalá smrť	15
Dane z hriechu sú vábivé, Slováci im tlieskajú, no je to komplikovanejšie	16
EÚ zakončila honbu po internetových spoločnostiach	17
Pôda stredobodom pozornosti	18
Zlepšenia pre dáta (nielen) v zdravotníctve	19
Nie je protest ako protest	20
Pridáme hodinu, aby dobre bolo	21
Nové publikácie	23
Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie	23
Podujatia	23
6. ročník Ekonomickej olympiády priblíži ekonómiu tisíckam stredoškolákov	23
Medzinárodné finále Ekonomickej olympiády v Budapešti	24
INESS na Misesovej akadémii	25
Seminár pre novinárov - Zdravie za peniaze	25
INESS na Letnej univerzite Občiansko-demokratickej mládeže	26
Vlogy a podcasty	26
Cena štátu	28
INESS publikácie	29
INESS knihy	29

Horúce peniaze a studená zima

Martin Vlachynský

Nepripomína vám to prvé covidové dni? Najskôr ignorovanie všetkých varovných príznakov a následne panika a explózia zlých a hlúpych nápadov, pardon - „riešení“. Hovorím samozrejme o cene elektriny a plynu.

Nie, naozaj nemusíte rátať, koľko eur vás bude stáť ohriatie polievky pri cene 1000 eur za MWh. Toľko elektrina ani plyn stáť na budúci rok nebudú. V súčasnosti nezažívame na trhu s energiami nič odlišné od toho, čo sme zažívali s cenami dreva, čipmi, alebo kontajnermi pred pár mesiacmi. Na začiatku je spúšťač - záplavy v Britskej Kolumbii, požiar japonskej továrne, či lockdown v Šanghaji. Nastane rast cien. Ten „zavoňajú“ horúce peniaze, ktorých sa po svete vďaka dekáde uvoľnenej monetárnej politiky potulujú milióny - a naskáču na ten-ktorý špecifický trh. Dnes nám vôbec nepríde divné, že viedenská energetická utilita [dostane dvojmiliardový margin call](#). Pracovne to nazývam „gamespotizácia“ trhu. Predstavte si to ako partiu pokru. Ak máte pri sebe malú kôpku žetónov, stávky nemôžete vyhnať vysoko. Ak neviete doložiť, zložíte karty. No ak vám krupier len tak posunie nové inflačné žetóny, stávky (rozumej ceny) môžu ísť vyššie.

Platí však, že stačí ďalší signál, peniaze utečú a ceny zase padnú. V Európe neexistuje veľa biznis modelov, ktoré by dokázali fungovať s elektrinou za tisíc eur. Podnikatelia, ktorí elektrinu nakúpili dávnejšie, ju môžu miesto použitia na výrobu výhodnejšie predat. Zatvorenie biznisu ich tam nemusí tak bolieť. Čím viac sa blíži dátum reálneho odberu energie, tým bližšie sú podnikatelia k tomuto rozhodnutiu. Predávajúcich bude pribúdať a cena sa v istom momente zlomí.

Nechcem však čitateľa uviesť do prehnaného upokojenia. Škrtenie ruských dodávok v kombinácii s rozsiahlymi odstávkami jadrových elektrární, nízkymi hladinami vodných nádrží a rekordným teplom v Európe je reálna nepríjemná situácia, ktorá znamená, že na energie si musíme pripraviť tučné peňaženky.

No zlepšenie tohto stavu je pomerne jasné a nespočíva v rýchlokvasených regulačných zásahoch do komoditných trhov. Ak sa vyrába menej energie, treba zvýšiť jej výrobu. Väčšina kariet je v rukách politikov. Znamená to predĺžiť životnosť nemeckých jadrových elektrární, vynadať Francúzom

za [blokovanie](#) pyrenejského plynovodu, vysypať na trh dodatočné emisné povolenky, či odstrániť regulačné prekážky na pripájanie nových zdrojov.

No a samozrejme prehodnotiť realnosť Green Dealu teraz, keď začína byť jasné, že medziobdobie postavené na lacnom ruskom zemnom plyne sa asi neudeje.

HN, 5.9. 2022

Ak by ste si chceli na tému cien energií - elektriny a plynu vypočítať viac, pustite si náš podcast [INESS na DNES #80: Ceny energií sa zbláznili](#)

Hrobové ticho

Martin Vlachynský

Leto nám zapíňajú titulky o koalícnej kríze, príchode Volva a anekdotické príbehy o raste cien toho či onoho. Jediné, čo prenikne spoza chotára, sú správy o ruskej invázii. Ohľadom svetovej ekonomiky je však mimo špecializovaných médií takmer hrobové ticho.

A pritom sa dejú neuveriteľné veci. Začnime energetikou. Akú cenu máte na zúčtovanie elektriny z minulého roka? Zhruba 60 - 70 eur za MWh. V Nemecku sa aktuálne predávajú kontrakty na budúci rok (nie spotové!) na 1 MWh za 350 eur.

Zemný plyn sa roky predával pod 20 eur na MWh. Minulú zimu stál 50 eur, teraz sa predáva za 170 eur. A to ešte uvidíme, či sa o dva týždne opäť rozbehne tok cez Nord Stream. Áno, na Slovensku sa chlácholíme dohodami ministerstva so Slovenskými elektrárňami a SPP. Ale to je len šikovný ťah pre upokojenie voličov. Extrémne ceny energií (či rovno výpadky dodávok) vypnú fabriky po celej Európe a naplno zasiahnu aj Slovensko.

A energetikou to nekončí. Prudko padajú ceny komodít, ktoré pomáhali aj našim oceliarňam či hlinikárňam aspoň čiastočne vyvážiť vysoké ceny energií. Kurz eura je v strmom páde a s ním aj naša globálna kúpyschopnosť. Dáta z USA ukazujú, že sklady výrobcov sa začínajú prudko zaplňovať nepredaným tovarom. Spotrebiteľia po celom svete rozvážne šliapu na brzdu výdavkov, napriek gigantickým stimulom. Po technickom defaulte Ruska tvrdo zbankrotovala Srí Lanka. Salvador, Ghana, Pakistan či Tunisko sa k bankrotu rýchlo blížia. Turecko na dolárovom dlhu platí 11 % úrok. Európska centrálna banka je bezradná – už pri náznaku spomalenia „tlačenia peňazí“ začali úroky na talianskom a ďalších dlhoch letieť prudko hore.

Ak by ekonomika mala čelo, bolo by na ňom napísané „recesia“.

Vojna na Ukrajine má aspoň jednu „výhodu“, ak to môžem takto cynicky napísať. Utrpenie Ukrajincov nám pomáha relativizovať vlastnú nepohodu. Zatváranie plavární pre drahé energie je len muchou oproti životu v pivničnom kryte. Vyplakávanie nad politikou ECB, nemeckou kamikadze energetikou, či rokmi populistického prejedania budúcnosti je lacnejšie, ako plakanie nad mŕtvymi – a snáď nám pomôže v budúcnosti nezopakovať rovnaké chyby (haha, to isté!).

No je najvyšší čas začať obyvateľov a ekonomiku chystať na to, že prichádza éra, akú sme tu nemali minimálne 14 rokov, a možno dokonca od pádu Mečiarizmu. Obdobie, kedy hlavnú úlohu bude hrať zdravie verejných financií a zabránenie defaultu, uchránenie medzinárodných obchodných vzťahov a predídenie sociálnym nepokojom. Tie často vynášajú na vrchol moci to najhoršie, čo sa dá na ulici nájsť.

HN, 18.7.2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Táto vláda sa opustila

Róbert Chovanculiak

Vláda plánuje použiť jednu miliardu eur na navýšenie platov verejných zamestnancov. Počas najbližších dvoch rokov vzrastú ich mzdy o 21,2 %. To je v zásade suma, ktorá pokrýva očakávanú infláciu na tento a budúci rok. Vláda tento krok oznamovala na pompéznej tlačovke ako výbornú správu,

ale zabudla oznámiť dva veľké problémy: „Čo zamestnanci v ostatných odvetviach?“ a „Čo na to verejné financie?“.

Štatistický úrad nedávno oznámil, že medziročne poklesli reálne mzdy zamestnancom v 12 odvetviach z 19. Za väčšinu z týchto zamestnancov nikto nespraví tlačovku a nikto im negarantuje, že im o infláciu vzrastú mzdy, aby sa im neprepadli reálne príjmy. Naopak, budú to títo ľudia z rôznych odvetví súkromného sektora, ktorí cez budúce vyššie dane zaplatia zvýšenie miezd zamestnancov vo verejnom sektore. Tým verejným zamestnancom, ktorým za posledných 14 rokov vzrástla mzda na dvojnásobok, pričom v súkromnom sektore za rovnaký čas narástla len o 70 %.

Vláda môže robiť tlačovky proti inflácii koľko chce, no nemôže všetkým zvýšiť mzdy o nárast cien v ekonomike. Keby to bolo možné, inflácia by nebola problém. Jediné, čo môže vláda robiť, je prerozdeľovať inflačné náklady medzi rôzne skupiny obyvateľov. Jeden by očakával, že toto je situácia, kedy vstúpi na javisko sociálny štát a pomôže tým, ktorí to najviac potrebujú. Vláda však robí svojimi balíčkami a plošnými zvýšeniami miezd presný opak. Kritériom nie je núdza prijímateľov ale potenciálny volebný výtlak. 430 000 verejných zamestnancov-voličov môže rozhodnúť voľby.

A potom je tu otázka financií. Tá nie je o tom, kto to všetko zaplatí - to bude vždy daňový poplatník. Otázka je kedy a ako. Verejné financie boli už pred poslednými tlačovkami v hlbokom deficite. Ten znížil nečakaný nadvýber daní. Ale aj prvák na Ekonomickej fakulte vie, že nie je možné z nadpríjmu financovať dlhodobé výdavky. Pričom neviete, či vás budúci rok náhodou neprekvapí nečakaný podvýber daní, nezačne recesia alebo vojna. Čo však viete, je že budete musieť valorizovať dôchodky a dávky a že už teraz rastú úroky na dlhopisoch, čo znamená, že zadlžovanie bude drahšie. A to všetko v situácii, keď nám medzinárodné organizácie odkazujú, že máme druhú najhoršiu udržateľnosť verejných financií v EÚ.

Čo by robila vláda, keby jej záležalo na zodpovednom hospodárení? Napríklad prepúšťanie. Od roku 2012 do roku 2021 vzrástol počet úradníkov v štátnej správe o 3 000. Tu sa nerozprávame o učiteľoch, sestričkách, lekároch ale o skutočných úradníkoch, ktorí šermujú pečiatkami a prekladajú papiere. A pritom v roku 2012 sme nemali nejakú štičku štátnej správy, kde nebolo koho prepustiť. Veď toto bol rok, kedy sa spúšťala slávna reforma ESO - efektívna,

spoľahlivá a otvorená verejná sprava. Táto reforma počítala aj s prepúšťaním. No nepodarilo sa.

A zdá sa, že táto vláda pokračuje v trende. Len zavedenie krúžkovného malo znamenať plus ďalších 500 úradníkov, ktorí budú kontrolovať krúžky. Následne ministerstvo financií tento odhad v parlamente stiahlo, ale uvidíme, či aj skutočne nikoho nového nezamestnajú. A nedávno vláda schválila vznik novej Agentúry štátom podporovaného nájomného bývania, ktorá skôr či neskôr tiež priláka nových úradníkov. Nehovoriac o Pláne obnovy, ktorý potrebuje na svoju realizáciu ďalšie stovky úradníkov. Plán ministra financií z Daňovej revolúcie na prepustenie 2 % zamestnancov verejnej správy (8 800 ľudí) znie v tomto kontexte smiešne.

Podobne by sa dalo pokračovať v iných oblastiach. Napríklad pri učiteľoch je plošné zvyšovanie platov to najjednoduchšie, čo môže vláda spraviť. A robili to aj minulé vlády. Za poslednú dekádu vzrástli mzdy učiteľov zo 100 % priemernej mzdy v hospodárstve na 126 %. Skutočné riešenie je však zložitejšie a vyžaduje vyriešiť otázku regionalizácie miezd, odmeňovania podľa dopytu po predmetoch, či nebudaj na základe kvality. Plošné zvyšovanie pomôže tej polovici učiteľského zboru, ktorá je v školstve už dlhé dekády a už minulý rok zarábala viac ako 1500 eur. Vôbec to nevyrieši problémy začínajúcich učiteľov učiacich informatiku, matematiku, či cudzí jazyk a učiteľov, žijúcich v okresoch s vysokými nákladmi na život.

A takto by sa dalo pokračovať bod po bode ďalej od neadresného a drahého sociálneho systému, cez deficitný dôchodkový systém až po problémy v zdravotníctve. Riešenie problémov v týchto oblastiach však vyžaduje viac ako bombastické nápady, veľkolepé tlačovky a farebné grafy na LCD obrazovkách. Dokonca je to naopak – tieto nápady a tlačovky vytláčajú energiu a pozornosť od skutočných riešení.

SME, 26.7. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS DO UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Aj vám pridáme!

Martin Vlachynský

Učitelia, zdravotníci a najnovšie dôchodcovia. Zoznam skupín obyvateľov, ktorí hlasno žiadajú viac peňazí sa postupne predlžuje. Každá skupina má svoje argumenty, s ktorými ťažko polemizovať – inflácia, konkurencia na trhu práce. No a ktorý politik dokáže povedať do očí učiteľom, alebo sestrám, že nie, viac nedáme? Lenže nie sme v Betsaide, kde Ježiš piatimi chlebmi a dvoma rybami nasýtil päťtisíc mužov. Pohľad na 5-miliardový deficit ukazuje, že zázraky sa vo verejných financiách nedejú.

Teraz k jablkám primiešam hrušky v podobe zamestnancov verejného sektora, ale nebojte sa, kompót bude dobrý. Vláda plánuje použiť jednu miliardu eur na navýšenie platov verejných zamestnancov. Počas najbližších dvoch rokov vzrastú ich mzdy o 21,2 %. Tým verejným zamestnancom, ktorým za posledných 14 rokov vzrástla priemerná mzda na dvojnásobok, pričom v súkromnom sektore za rovnaký čas narástla len o 70 %. Priemerná mzda vo verejnej správe je pritom dnes vyššia o viac ako 200 eur, než v súkromnom sektore. S aktuálnym nárastom (a príchodom stoviek dobre platených zamestnancov na Plán obnovy) sa mzdové nožnice ešte viac roztvoria.

Mimochodom, z 380 000 zamestnancov verejného sektora v roku 2006 je dnes už 430 000 zamestnancov. Čo spája zdravotníkov, učiteľov s týmito zamestnancami štátu? To, že o ich mzdách rozhodujú politici a nie zákazníci. Existencia štátu si vyžaduje istú mieru profesionálnej byrokracie. No ak je dlhodobým trendom jej numerický nárast a zároveň nárast mzdového rozdielu voči súkromnej sfére, vyvoláva to vo mne obavy.

Vytvára to totiž začarovaný cyklus. Čím viac je zamestnancov, ktorých príjmy závisia od politiky, tým úspešnejší sú v presadzovaní svojich záujmov. Čím úspešnejší sú, tým viac lákajú nových pracovníkov zo súkromného sektora do politicky kontrolovaných sektorov. Nie, viac sestier, či učiteľov nie je problém sám osebe. Problémom je, že sa týmto vývojom čoraz viac pretína spojenie ekonomickej reality so mzdovou politikou.

Možností zmeny je viacero. V prípade profesií, ktorých mzdy závisia od politiky, ale nie sú zamestnancami štátu, je odpoveďou väčšia decentralizácia rozhodovania. O mzdách učiteľov a zdravotníkov by mali rozhodovať ich zamestnávateľia. Pokiaľ budú v systéme nástroje, spájajúce rastúci dopyt po vzdelaní či po zdraví s peniazmi, ich mzdy porastú aj bez zákonov a tabuliek – tak ako rastú mzdy programátorov alebo zvéračov. V prípade štátnych zamestnancov je to zložitejšie. Odpoveďou je hlavne zastavenie nabobtnávania byrokratického aparátu. S rastúcou digitalizáciou by malo úradníkov ubúdať, nie pribúdať.

HN, 15.8. 2022

Bude ešte mať kto učiť?

Róbert Chovanculiak

„O tri roky nám bude chýbať 8 500 učiteľov“, vyhlásili analytici ministerstva školstva na jar tohto roku. Odvtedy márne čakáme na ich publikáciu alebo podrobnejšie prepočty. V médiách si zatiaľ táto téma žije svojím životom a sporadicky sa objavujú články s bombastickými nadpismi ako tento, ktorý práve čítate. Preto je na čase vniesť do tejto emotívnej témy trochu analytického pohľadu.

Po prvé - tých chýbajúcich 8 500 učiteľov určite nebude rovnomerne distribuovaných. Geograficky ani predmetovo. Z dnešných dát vieme, že v Bratislavskom kraji chýba približne toľko učiteľov, ako vo všetkých zvyšných siedmich krajoch spolu. A ešte aj v tej Bratislave nechýbajú všetci učitelia, ale predovšetkým tí, čo učia matematiku, informatiku a cudzie jazyky. Túto dôležitú úroveň detailu analytici Ministerstva školstva nikde nespomenuli, a pritom je kľúčová. Má priamy vplyv na to, čo je a čo nie je riešenie možných problémov v budúcnosti.

Napríklad ak nás skutočne v budúcnosti čaká takýto špecifický problém s nedostatkom učiteľov, tak nám len veľmi málo pomôže zvyšovať ich mzdy plošne. Teda niečo, čo robia všetky vlády poslednú dekádu, počas ktorej vzrástli mzdy učiteľov zo 100 % priemernej mzdy v hospodárstve na úroveň 126 %. Minulý rok zarábalo 81 % učiteľov viac ako 1 400 eur a polovica mala viac ako 1 500 eur. Títo učitelia (napríklad aj hudobnej výchovy v Sabinove) si polepšia budúci rok o 300 - 400 eur (plánované zvýšenie o 22 %). Pričom začínajúcu učiteľku matematiky z Bratislavy ma prilákať do školstva 200 eur navyše. Jej mzda bude stále hlboko pod priemernou mzdou v tomto kraji.

Zlé predpoklady o skutočnej podobe nedostatku učiteľov vedú napríklad aj k nesprávnym argumentom o nedostatočnej atraktivite pedagogického štúdia medzi mladými. Keď sa však pozrieme na dáta o prihláškach a zápisoch na vysoké školy, zistíme, že sa na atraktivite učiteľstva počas desiatich rokov nič nezmenilo. V roku 2010 bol podiel prihlášok na štúdium za učiteľa 12,4 %, minulý rok to bolo 13,4 %. A v roku 2010 sa nakoniec zapísalo 14 % študentov a minulý rok taký istý podiel. Na vysokých školách tak dlhodobo študuje za učiteľa každý siedmy študent.

Pri absolventoch učiteľského štúdia sa navyše znova vynára otázka regionálnej disbalancie. Podľa prieskumu Inštitútu

vzdelávacej politiky bol nízky plat hlavným dôvodom, prečo sa mladí študenti nechcú stať učiteľmi v Bratislavskom a Trnavskom kraji, pri zvyšku Slovenska to boli iné dôvody. Výška platu nehrala až takú rolu.

To neznamená, že učiteľský zbor na Slovensku nemá problémy. Hlavným je starnutie. Podľa dát z roku 2021 má 10 % učiteľov 60 a viac rokov. Nad 50 rokov má skoro 40 % učiteľského zboru. Týchto ľudí bude potrebné časom nahradiť. Zdá sa, že zvyšovaním počtu študentov učiteľstva to už nepôjde. Čo sa však určite dá, je skrátiť počet rokov, počas ktorých budúci učitelia študujú. Dnes musí každý učiteľ absolvovať minimálne magisterské štúdium, a teda stráviť na škole 5 rokov. Explicitne to určuje zákon o pedagogických zamestnancoch. Mnohé príklady krajín EÚ však ukazujú, že kvalitných učiteľov je možné vzdelávať aj za tri roky bakalárskeho štúdia. Napríklad v Singapure im stačia dokonca dva roky.

Rovnako je problém aj pri vysokoškolsky vzdelaných ľuďoch, ktorí neštudovali za učiteľov, ale vzbĺkla v nich túžba odovzdávať svoju odbornosť mladej generácii. Na Slovensku majú len jednu možnosť: absolvovať doplnujúce pedagogické štúdium, ktoré podľa zákona musí trvať minimálne dva roky. Pričom napríklad v spomínanom Singapure stačí polovica – jeden rok.

Takto by sa dalo ešte dlho analyticky zamýšľať. Napríklad s akým počtom žiakov na učiteľa počítali analytici pri ich odhade chýbajúcich učiteľov. Na druhom stupni ZŠ klesol počet žiakov na jedného učiteľa od 89. roku po súčasnosť z 25 na 13. Toto sú však otázky, ktoré budeme môcť zodpovedať až potom, ako uvidíme konkrétne prepočty a publikáciu Inštitútu vzdelávacej politiky. Snáď to bude skôr ako do roku 2025.

Denník N, 7.9. 2022

Reforma škôl: V Arizone zavádzajú vzdelávacie poukazy. Tie lepšie reagujú na potreby žiakov

Róbert Chovanculiak

To, ako sú služby financované, ovplyvňuje ich efektívnosť a kvalitu. Zoberme si stravovanie. Je veľký rozdiel, či štát priamo financuje prevádzku reštaurácií či „len“ nariadi vydávanie stravných lístkov, alebo či reštaurácie financujú platiaci zákazníci. Každý z týchto modelov prináša iné motivácie a spätnú väzbu. Výsledkom prvého sú prívarky a UHO (pre mladšie ročníky: univerzálna hnedá omáčka, legenda socialistického školského stravovania) v školských jedálňach, druhého vývarovne s obedovými menučkami a tretieho normálne reštaurácie a streetfoody.

Rovnako aj vo vzdelávaní platí, že spôsob financovania ovplyvňuje to, ako funguje. Na Slovensku sme zvyknutí, že prevádzku škôl financuje štát prostredníctvom tzv. mzdových a prevádzkových normatífov. Teda financujeme infraštruktúru. Preto napríklad počas pandémie nikomu ani nenapadlo pýtať sa, či by náhodou nemali rodičia dostať svoje peniaze naspäť alebo minimálne platiť menej, keď školy

prestali poskytovať nezanedbateľnú časť svojich služieb a napríklad nemuseli v zime naplno kúriť, keďže nebolo pre koho. Iné služby financované priamo zákazníkmi, napríklad v gastronómii, maloobchode, doprave či hotelierstve, také šťastie nemali.

Jedným z následkov štátneho financovania škôl je tak absencia základného povedomia o tom, že vzdelávanie je služba, žiaci a rodičia sú zákazníci a poskytovatelia by sa mali snažiť uspokojiť ich potreby a požiadavky. A keď to nerobia, školy by mali mať problém, nie zákazníci. Spýtajte sa ktoréhokoľvek rodiča, či má vôbec nejakú predstavu, koľko stojí rok vzdelávania jeho dieťaťa v škole. Alebo si schválne skúste tipnúť vy sami. V závere tohto článku sa dozviete správnu odpoveď.

Riešením tohto problému nemusí byť rovno privatizácia všetkých škôl, zrušenie ministerstva školstva a financovanie vzdelávania priamo rodičmi. Existuje aj kompromis, ktorý predstavil už v roku 1955 ekonóm Milton Friedman vo forme tzv. vzdelávacích poukazov. Vďaka nim štát nefinancuje infraštruktúru škôl (mzdy a prevádzka), ale vzdelávacie potreby žiakov. Táto zmena zlepšuje motivácie a spätnú väzbu v školstve – z rodičov a žiakov robí informovaných zákazníkov a zo škôl a učiteľov snaživých poskytovateľov.

O tejto reforme sa v USA nasledujúce dekády silno debatovalo, zavádzali sa prvé piloty a viedli politické bitky. Výsledky presadzovania však nenadchli. Z 50 miliónov detí v USA ani nie jedno percento mohlo navštevovať školu podľa vlastného výberu a zaplatiť ju cez poukážku. Toto obdobie lobovania zakončil Friedman esejou, ktorú napísal 50 rokov po vydaní svojho slávneho článku. V nej vyjadril svoju „opakovanú frustráciu“ nad „neobľomnou a efektívnou opozíciou školských odborárov a prevádzkovateľov voči akejkolvek zmene, ktorá by znížila ich kontrolu nad školstvom“.

Pokusov o zavedenie plošných vzdelávacích poukazov bolo viacero vo viacerých štátoch – od Washingtonu cez Colorado až po Michigan. Do učebníc politickej ekonómie o sile úzkych záujmových skupín sa dostali predovšetkým pokusy z Kalifornie a Utahu, ktoré nevyšli len tesne a vďaka silnej kampani odborárov na poslednú chvíľu.

O týchto neúspechoch píšem preto, aby som zdôraznil veľkosť úspechu, ktorý sa podaril nedávno v štáte Arizona. Tam bol minulý mesiac schválený prelomový zákon zavádzajúci vzdelávacie poukazy pre všetky deti v štáte. Rodičia, ktorí sa rozhodnú zobrať svoje dieťa z verejnej školy, dostanú na špeciálny vzdelávací účet kredit vo výške 6 500 dolárov

na dieťa ročne. A tento kredit môžu použiť na zaplatenie vzdelávania v súkromných a cirkevných školách, ale aj na výdavky spojené so vzdelávaním doma, na tútorov alebo online kurzy.

Dokonca môžu takto financovať aj nákup vzdelávacích pomôcok alebo poplatkov za tzv. „mikroškoly“. To sú školy, v ktorých skupina rodičov spojí sily, najmú si učiteľa a ten u niekoho doma vedie vyučovanie. Tieto školy sa stali populárnymi počas pandémie. Spravidla však išlo o luxusnú službu a zafinancovať si ju dokázali len zámožnejšie rodiny z bohatších štvrtí a miest. Vďaka vzdelávacím účtom získa takúto možnosť väčšia časť rodín v Arizone.

Denník Postoj, 25.8. 2022

Index Zdravie za peniaze 2022

Martin Vlachynský

Na Slovensku v súčasnosti diskusia o zdravotníctve nechýba. Veľa sa diskutuje o prostriedkoch – počte nemocníc, lekárov, postelí, o peniazoch. O to menej sa však diskutuje o cieľoch – zdraví pacientov.

S cieľom podporiť debatu o kvalitatívnych výsledkoch zdravotníctva vytvoril INESS v roku 2019 nový index nazvaný Zdravie za peniaze. Teraz vám predstavujeme jeho verziu s dátami pre rok 2022.

Spracovali sme v ňom 23 ukazovateľov zo svetových databáz a porovnali 25 rôznych krajín (európski členovia OECD), vrátane Slovenska.

V absolútnych výsledkoch najlepšie obstáli štáty Švédsko, Holandsko a Nórsko. Dobré výsledky veľmi bohatých krajín nie sú prekvapením. Preto sme absolútne výsledky prevážili výdavkami na zdravotníctvo, upravenými o mzdy. Takto upravený index berie do úvahy bohatstvo jednotlivých krajín, ale aj rôzne výšky miezd, ktoré sú v zdravotníctve najvýraznejšou nákladovou položkou.

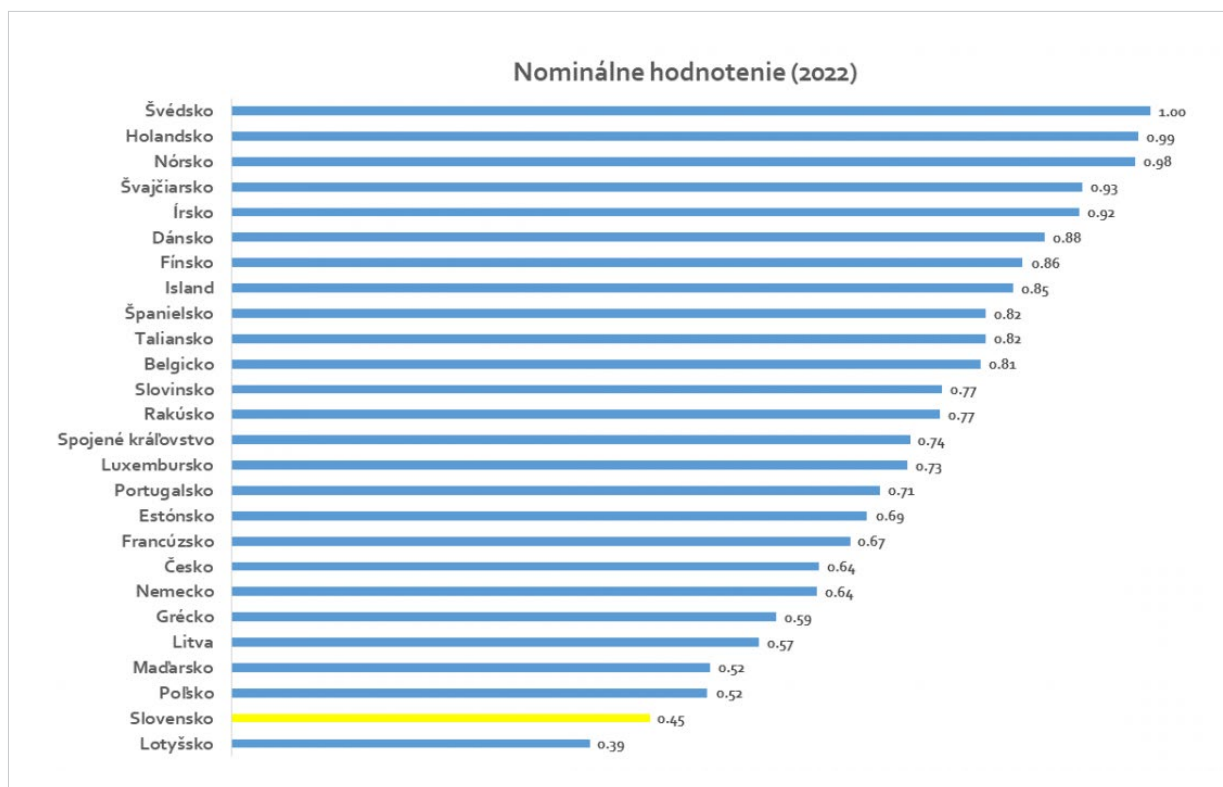
Podľa tejto metodiky sú na čelných miestach Taliansko, Estónsko a Poľsko.

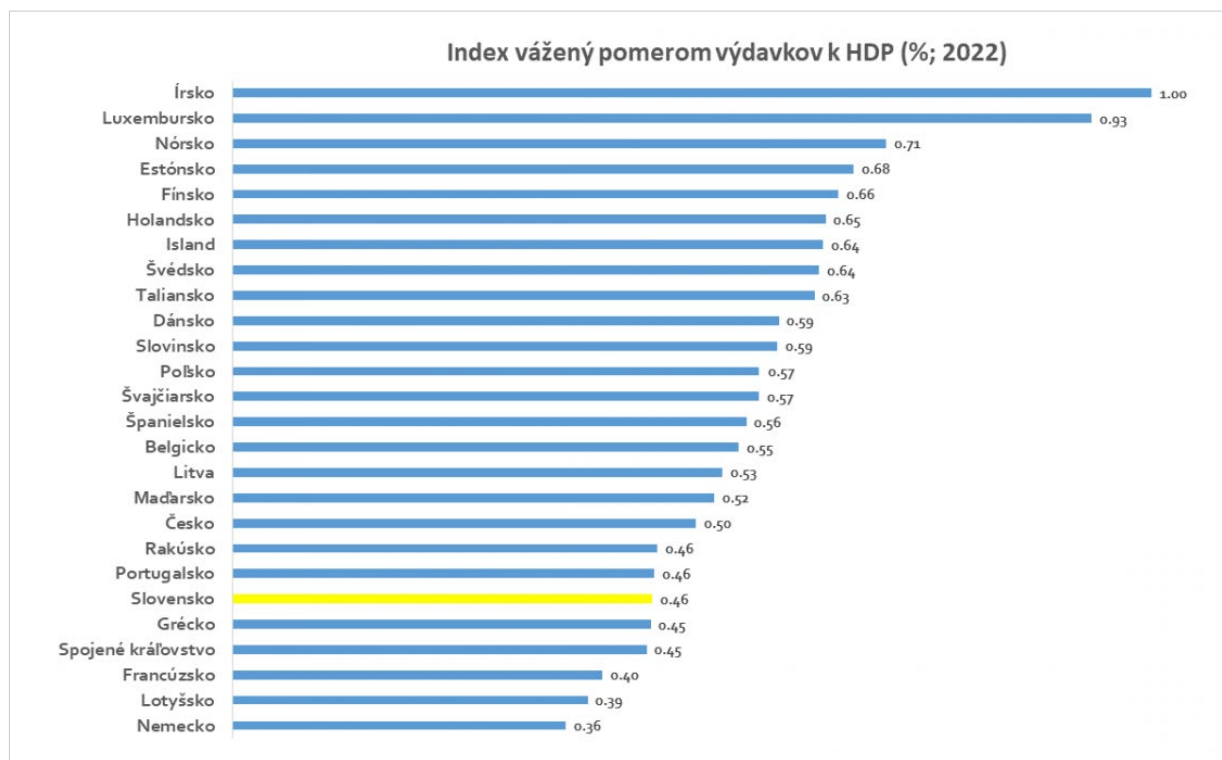
Slovensko sa v hodnotení 25 štátov ocitlo na 19. priečke (v roku 2020 to bolo 20. miesto), na posledných priečkach skončilo Švajčiarsko, Francúzsko a Nemecko. Nízke umiestnenie niektorých bohatých štátov je spôsobené tým, že nadpriemernú kvalitu majú zaplatenú veľmi vysokými výdavkami.

Hodnotenie ukazuje, že pre efektívny systém je dôležité, aby zdravotnícke výdavky smerovali k jasnemu cieľu – lepšiemu zdraviu obyvateľov. V slovenskej realite to znamená zlepšenie starostlivosti o chronických pacientov, zlepšenie prístupu marginalizovaných komunít k zdravotníckym službám, či zvýšenie kvality zdravotníckych fakúlt.

[Prezentácie je dostupná tu.](#)

Metodika je objasnená [v publikácii z ročníka 2020.](#)

Ukazovateľ	2020	2022
Očakávaná dĺžka života	23.	23.
Očakávaný počet rokov prežitých v zdraví po 65. roku života	25.-26.	25.
Potenciálne stratené roky života	22.	22.
Počet zdravotníkov a sociálnych pracovníkov	25.	25.
Počet absolventov medicíny za rok na 100 000 obyvateľov	7.	5.
Morbidita – vnímané zdravie (chorobnosť)	21.	23.
Výskyt osýpok	24.	24.
Úmrtnosť matiek pri pôrode	1.-7.	7.
Perinatálna úmrtnosť	15.	16.
Neonatálna úmrtnosť	25.	25.
Dojčenská úmrtnosť	26.	26.
Priemer – perinatálna, neonatálna, dojčenská úmrtnosť	24.	24.
Spotreba antibiotík	17.	14.
Úmrtnosť – ischemická mozgová príhoda	17.	17.
Úmrtnosť – hemoragická mozgová príhoda	14.	21.
Priemer úmrtnosť – ischemická, hemoragická mozgová príhoda	15.	17.
Úmrtnosť – akútny infarkt myokardu	14.	14.
Miera hospitalizácie ľudí s vysokým krvným tlakom	24.	25.
Miera hospitalizácie ľudí s diabetom	24.	24.
Priemerná dĺžka pobytu v nemocnici	12.	13.
Počet univerzít medzi globálnou top 500 z pohľadu výučby medicíny	22.-26.	22.-26.
Počet úmrtí na rakovinu na 100 000 obyvateľov	25.	25.
Počet citácií na medicínske publikácie	24.	26.
Invalidita – počet ľudí s dlhodobým zdravotným problémom	22.	21.
Počet úmrtí na Covid-19 na milión obyvateľov	7.	23.

Lieky bude treba platiť inak

Martin Vlachynský

Všetci by sme chceli žiť vo svete, v ktorom má každý pacient prístup ku všetkým liekom, ktoré potrebuje, bez ohľadu na ich cenovku. Takýto svet však nikdy neexistoval a ani nikdy existovať nebude. Už v súčasnosti nedokážeme pokryť náklady na všetky lieky pre všetkých, a v budúcnosti sa táto situácia bude len komplikovať.

Môžu za to tri faktory:

1. Podiel ľudí, ktorí sú z hľadiska zdravotnej starostlivosti **najdrahší** (t. j. starých ľudí) bude v celkovej populácii v nasledujúcich dekádach **narastať**.
2. Mnohé z nových liekov a terapií, ktoré pribúdajú na trhu, sú veľmi drahé; pritom pribúdajú inovatívne lieky, ktoré sú určené na liečbu nielen zriedkavých, ale aj pomerne bežných ochorení. Cenovka v rádoch desiatok či dokonca stoviek tisíc eur za rok liečby jedného pacienta nie je neobvyklá.
3. Zvyšujú sa požiadavky pacientov na efektívnosť nasadenej liečby (napr. kvôli ľahšej dostupnosti informácií a vyššej organizovanosti pacientov).

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. Inovatívne lieky si budú vyžadovať aj inovatívne prístupy k ich financovaniu. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

Nie kusy, ale hodnota

Najtradičnejší model úhrad liekov je „supermarketový“ model, v ktorom sa vyjednáva cena za „krabičku“ (dávku) lieku na základe prekonania nejakej reguláciou určenej prahovej hodnoty, väčšinou vyjadrenej v ocenení QALY (quality-adjusted life year - prínos lieku v podobe dodatočných rokov kvalitného života). Cena lieku teda spočíva v cene dodatočných rokov kvalitného života získaného liekom oproti existujúcej liečbe pôvodným liekom.

Problémom v tomto modeli je neistota prínosov (koľko rokov dodatočného kvalitného života liek prinesie?) a ťažká porovnateľnosť s existujúcou liečbou, najmä ak nastáva veľký skok v liečbe, prípadne liečba neexistovala. Súčasný trend je preto postupný posun k nakupovaniu liekov na základe skutočnej hodnoty, ktorú liek prinesie („value-based“ modely). Hlavnou myšlienkou tohto prístupu je, že kupujúci platí len za skutočne obdržanú hodnotu, ktorú mu liek prinesie.

Tento posun je vo svete najviac reprezentovaný používaním tzv. Managed Entry Agreements, teda podmienenými dohodami o vstupe liekov do systému úhrad zo zdravotného poistenia.

Najčastejším podtypom sú modely, ktoré sa snažia o zmiernenie finančného rizika spojeného s výdavkovou neistotou pre platcu v systéme verejného zdravotného poistenia (typicky zdravotná poisťovňa alebo štát). Takéto modely sa primárne zameriavajú na začlenenie inovatívnych finančných mechanizmov do zmlúv uzavretých medzi výrobcom lieku a platcom. Tieto mechanizmy sú potenciálne prospešné pre obe strany, keďže znižujú finančné náklady znášané platcom, a zároveň umožňujú výrobcovi lieku odlíšiť sa od konkurencie a stať sa pre platcu atraktívnejším.

Príkladom takéhoto mechanizmu je napríklad nastavenie limitu na výdavky. Výrobca lieku a platca sa dohodnú na platbe za špecifický liek vo vopred stanovenej výške a za vopred stanovené obdobie, a ak sú skutočné náklady vyššie, všetky náklady prekračujúce túto hranicu uhrádza výrobca lieku. Napríklad americký štát Louisiana sa dohodol s výrobcom liekov Asegua Therapeutics na strope výdavkov v programe Medicaid pre väzenskú populáciu za ich liek Epclusa určený na liečbu hepatitídy typu C. V rámci tejto dohody je nastavený ročný výdavkový strop, po dosiahnutí ktorého výrobca uhrádza náklady na všetky ďalšie lieky. Výmenou za tento výdavkový strop sa Epclusa stala jediným preferovaným liekom v liekovom formulári Medicaid.

Na podobnom princípe bola v roku 2008 na základe vtedy dostupných poznatkov a dôkazov nastavená dohoda medzi britským Národným ústavom pre klinickú excelenciu (NICE) a farmaceutickou firmou Novartis. Novartis sa vďaka tejto dohode stal dodávateľom lieku Lucentis, ktorý lieči vlhkú formu makulárnej degenerácie (ochorenie postihujúce sietnicu oka). Súčasťou dohody bol limit na maximálny počet injekcií na jedno oko (14), ktoré boli financované cez britský štátny zdravotnícky systém (NHS). Ak liečba presiahla 14 injekcií, všetky ďalšie injekcie boli „na účet“ Novartis. Tento model fungoval až do roku 2012, kedy NHS s firmou Novartis uzavrel dôvernú dohodu o nákupe Lucentisu za bližšie nešpecifikovanú čiastku. Tieto dohody sa niekedy objavujú aj ako príklad tzv. „Netflix modelu“, ktorý spomenieme v ďalších blogoch.

V prípade performance-based modelov sú náklady na lieky taktiež (častočne) uhrádzané výrobcom, avšak určujúce kritérium nie je finančné, ale zdravotné. Ak napríklad pacient na liečbu nezareaguje (prípadne zareaguje len do istej miery, alebo sa uňho prejaví vedľajšie účinky), náklady na liek znáša výrobca. Na tomto princípe funguje napríklad zmluva o lieku Symbicort (určenom na liečbu astmy) uzatvorená medzi firmou AstraZeneca, ktorá liek vyrába, a poskytovateľom zdravotných služieb Harvard Pilgrim. Podľa tejto zmluvy cena Symbicortu závisí od toho, či astmatické symptómy u pacientov

užívajúcich Symbicort zodpovedajú výsledkom klinických štúdií firmy AstraZeneca. Ak skutočné výsledky pacientov budú horšie, ako sa predpokladalo (resp. ak nezrovnalosti medzi výsledkami prekročia istú vopred dohodnutú hranicu), AstraZeneca bude spoločnosti Harvard Pilgrim účtovať za Symbicort nižšiu sumu. Podobnú zmluvu uzavrela spoločnosť Harvard Pilgrim aj s firmou Spark Therapeutics.

Nakupovanie hodnoty miesto množstva má potenciál pomôcť zdravotným rozpočtom. Avšak aj Managed Entry Agreements sú skôr len variáciou na existujúce regulačné pravidlá na vstup nových liekov do „supermarketového“ systému a majú svoje limity. Nepomáhajú zlepšiť situácie, keď aj pri zohľadnení skutočnej hodnoty, ktorú liek prinesie, je jeho cena stále vysoká. V ďalšom blogu sa preto budeme venovať inovatívnym úhradovým modelom, ktoré menia paradigmu finančného vzťahu medzi predajcom lieku a kupujúcim.

blog SME, 22.8. 2022

O ďalších inovatívnych spôsoboch úhrady liekov sa dočítate v komentároch Martina Vlachynského:

- [Lieky na splátky](#)
- [All you can treat - liekový Netflix](#)

A ak vás téma nových spôsobov platenia za lieky zaujíma komplexne, podrobne sa jej Martin Vlachynský a Matej Bárta venujú **v novej publikácii [Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie](#)**, o ktorej sa viac dočítate aj v tomto Market Finesse [na strane 23](#).

Tiež k tejto téme dávame do pozornosti vlog Martina Vlachynského a Róberta Chovanculiaka [Na Vŕšku #104 - Inovatívne platby za inovatívne lieky](#)

Ako ovplyvniť dopyt v zdravotníctve

Martin Vlachynský

Keď príde reč na dostupnosť zdravotníckych služieb, takmer výhradne sa bavíme o počte (respektíve skôr nedostatku) zdravotníkov. Teda rečou ekonómov – o ponuke.

Strany dopytu sa dotýkame zriedka. Má to svoje dôvody – zníženie dopytu znie ako odrádzanie od zdravotnej starostlivosti.

No existuje aj reálne nadspotrebovaná zdravotná starostlivosť. Napríklad vyšetrenia „pre dobrý pocit“, obchádzanie čakania cez urgency, čierne pasažierstvo v záchrankách, nahrádzanie sociálnej starostlivosti nemocničným pobytom, ale aj chýbajúca emancipácia a sebavedomie pacientov na zvládnutie triviálnych problémov bez osobnej návštevy lekára.

Na Slovensku sú ešte v pamäti poplatky za návštevu lekára z roku 2003. V reakcii na ne návštevy u všeobecných lekárov poklesli v druhom polroku 2003 o 10 %. Návštevy u lekárskej služby prvej pomoci poklesli o 13 %. Pokles návštev pri lekároch špecialistoch a v nemocniciach bol oveľa menší, len o 2 %. Metaštúdia poplatkov z roku 2013 analyzovala 47 štúdií z vyspelých štátov z rokov 1990 – 2011. Podľa jej záveru väčšina štúdií zistila, že poplatky znižujú spotrebu liekov, návštevy všeobecných lekárov aj návštevy špecialistov, no neznižujú hospitalizácie. Väčšia redukcia spotreby prišla však na strane nízkopríjmových skupín. Zavedenie plošných poplatkov je zaručenou cestou k zníženiu dopytu v ambulantnej sfére, ich sofistikovanejšia verzia by však mala obsahovať nástroje ako ročné stropy či výnimky pre určité skupiny obyvateľstva. Skúsenosti z iných krajín (Holandska, Švajčiarska) ukazujú, že systém poplatkov je možné vylepšiť napríklad diferencovaním poisťných produktov, v ktorých si poisťenci volia menšiu či väčšiu spoluúčasť.

Poplatky sú nástroj finančný. Druhý spôsob obmedzenia dopytu je v podobe vytvárania rôznych formálnych a neformálnych časových a administratívnych bariér. Pomerne jednoduchým, ale funkčným nástrojom môže byť povinné absolvovanie telefonického hovoru (prípadne použitie ďalších komunikačných prostriedkov ako email, aplikácie a podobne) pred samotnou návštevou lekára bez poplatku, aspoň v prípade niektorých životných situácií, samozrejme s príslušnými výnimkami. Tu je značný priestor využiť zdravotnícke callcentrá na úrovni poisťovní či iných väčších celkov (VÚC a pod.) a vďaka úsporám z rozsahu znížiť zaťaženie zdravotníkov.

Typickým existujúcim formálnym príkladom bariéry na Slovensku sú výmenné lístky na návštevu špecialistu, neformálnym príkladom sú neexistujúce objednávacie systémy a poradovníky. Mnohé bariéry sú hybridné – hlavným dôvodom ich existencie je dodržanie správneho medicínskeho postupu a bezpečnosť pacienta, ale „bonusom“ je aj zníženie dopytu. Najlepším príkladom sú indikačné a preskripčné obmedzenia. V blízkej budúcnosti sa tak budú množiť prípady, keď sice formálne budú dostupné hradené moderné lieky, ale pacienti budú čakať dlhé mesiace, kým sa dostanú k špecialistovi, ktorý im ich predpíše. Je preto naivné si myslieť, že ak nebudú bariéry formálne (napríklad poplatky), tak bariéry v dostupnosti zdravotnej starostlivosti nebudú existovať. Budú, ale pohľadajú si vlastné cestičky. Na rozdiel od poplatkov, čakacie doby znižujú dopyt plošne, neumožňujú ponechať rozhodovanie na pacientovi (ak má moja potreba vysokú naliehavosť, môžem zaplatiť poplatok, ale nemôžem obísť čakaciu listinu) a vytvárajú neistotu ohľadom reálnej dostupnosti služby. Ich použitie by malo byť sofistikovanejšie, napríklad vo forme alternatív výmenného lístka a poplatku, či transparentných čakacích lehôt a zoznamov.

To kľúčové na záver – hľadanie efektívneho nastavenia systému je evolučný proces. Existuje množstvo nástrojov, ako ovplyvniť správanie účastníkov systému, niektoré sme

popísali vyššie. Nepoznáme ich ideálny koktejl, nedá sa vyčítať z kníh ani okopírovať zo zahraničia. Treba skúsiť, zbierať spätnú väzbu a nástroje podľa toho upravovať.

Zdravotnícke noviny, 1.6. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Príklad, ako do manažmentu zdravotnej starostlivosti vstupujú noví hráči – napríklad Amazon, nájdete v komentári Mateja Bártu [Amazon je v zdravotníctve doma](#).

Triler menom minimálna mzda

Róbert Chovanculiak

Textov o minimálnej mzde ste za posledné roky už určite čítali kopy. Sľubujem vám, že tento bude iný. Okrem štatistík opisujúcich aká zlá je situácia v niektorých regiónoch Slovenska, sa pokúsím vysvetliť, prečo zamestnávateľia otočili o 180 stupňov a tento rok presadili zvýšenie minimálnej mzdy dokonca nad rámec automatu. A ako analytici ministra financií spísali štúdiu, ktorá na dátach ukazuje, že minimálna mzda spôsobuje sociálnu tragédiu v chudobných okresoch, ale nikto sa o tejto štúdii nedozvedel. Zdá sa, že ani samotný minister financií.

Začnime zástupcami zamestnávateľov, ktorí súhlasili s výrazným nárastom minimálnej mzdy na 700 eur. Bolo to prvýkrát v histórii a môžem len špekulovať o dôvodoch. Ak by som mal byť cynický, tak pripomeniem, že zamestnávateľské združenia spravidla zastupujú skôr väčšie firmy, ktoré fungujú mimo chudobných okresov a vyplácajú zvyčajne nadpriemerné mzdy. Po minulé roky spájal ich postoj k minimálnej mzde s menšími zamestnávateľmi fakt, že rôzne príplatky za prácu cez sviatky a v noci boli na ňu naviazané. To sa však minulý rok zmenilo a o výške príplatkov už rozhoduje vláda samostatne, ktorá dosiaľ nenaznačovala ich zvyšovanie.

Ale predpokladajme, že toto nie je skutočný dôvod zmeny postoja zástupcov zamestnávateľov a v skutočnosti išlo o to, že prebieha vysoká inflácia a minimálna mzda by sa mala upraviť o nárast cien. To by bola pravda, keby sme nezažili vysoké nárasty minimálnej mzdy aj v časoch deflácie. A predovšetkým keby sme nezažili roky 2015 až 2020, keď vzrástla minimálna mzda dvakrát rýchlejšie ako priemerná a štyrikrát rýchlejšie ako produktivita práce. Toto bolo zároveň obdobie, kedy sme sa dostali na špicu krajín EÚ vo výške minimálnej mzdy vzhľadom na mzdovú úroveň v krajine. Akékoľvek snahy v týchto rokoch upravovať výšku minimálnej mzdy o rast inflácie ju *de facto* fixujú v nebezpečných výškach.

A toto je bod, keď obhajcovia minimálnej mzdy začínú vyskakováť dva metre do výšky s tvrdeniami, že v skutočnosti vysoká minimálna mzda nepredstavuje žiadny problém. Veď v spomínaných časoch nám klesala miera nezamestnanosti. Nedokáže ich presvedčiť ani [ekonomický výskum](#), ktorý ukazuje, že minimálna mzda najviac negatívne pôsobí na nízko-produktívnych ľudí, ktorí často žijú v chudobných regiónoch. A tých máme na Slovensku pomerne dosť.

Na začiatku júla sa však objavila nová štúdia od Inštitútu Finančnej Politiky (IFP), ktorá sa pokúsila odhadnúť dopad zvyšovania minimálnej mzdy na Slovensku na základe zmien v počte zamestnaných ľudí, ktorí zarábajú v blízkosti minimálnej mzdy pred a po jej zvýšení. Veľkou výhodou tejto štúdie je využitie rozsiahlych administratívnych údajov (nie prieskumov) a skutočnosť, že zachytáva aj obdobie vysokej nezamestnanosti, aj obdobie jej prudkého poklesu. **Podľa tejto štúdie každé(!) zvýšenie minimálnej mzdy o 5 % prinieslo v rokoch 2010 až 2018 takmer 14-tisíc prepustených zamestnancov, predovšetkým v ekonomicky zaostávajúcich okresoch.** V tomto období vzrástla minimálna mzda o 56 %. Aj keď si následne počas roka čosi viac ako polovica prepustených ľudí našla prácu, tento efekt minimálnej mzdy sa dá bez preháňania v zaostávajúcich regiónoch označiť za sociálnu katastrofu najmä mladých a starších ročníkov. Akoby v chudobných okresoch každý rok skrachoval podnik s počtom zamestnancov Slovaftu alebo automobilky a vznikla armáda dlhodobo (cca 7 000 dlhšie ako rok) nezamestnaných. A to všetko preto, lebo politici potrebovali na prvého mája vytiahnuť z klobúka mrkvu pre svojich voličov.

Štúdia IFP samozrejme nie je dokonalá, existujúce limitácie vo vstupných údajoch môžu výsledok posúvať mierne nadol, ale aj nahor. No niektoré metodologické faktory naznačujú, že v skutočnosti mohol byť negatívny dopad minimálnej mzdy ešte vyšší.

Napríklad štúdia sa pozerá na zmeny zamestnanosti na konci a začiatku roka, čím zachytáva vplyv *dodatočného zvýšenia* minimálnej mzdy a tak nezachytáva dlhodobý negatívny vplyv jej samotnej existencie. Teda pozerá sa, koľko ľudí *stratilo* prácu, ale ignoruje, koľko ľudí si kvôli nej *ani nenašlo* prácu. Taktiež štúdia nezachytáva očakávania podnikateľov. Tí sa o zvyšovaní minimálnej mzdy často dozvedia výrazne skôr (napríklad prvého mája), než ju musia začať platiť. A tak sa jej môžu prispôbiť už počas roka, čo štúdia tiež nemôže zachytiť. Analytici IFP taktiež neskúmali vplyv ďalších piatich stupňov minimálnej mzdy, ktoré určujú vyššiu minimálnu mzdu napríklad pre predavačky Nehovoriac o tom, že v dátach vynechali

dohodárov, čo sú zamestnanci, na ktorých sa vzťahuje minimálna mzda a môžeme očakávať pri nich výraznejšie negatívne dopady.

Najväčším nedostatkom tejto štúdie je však jej slabá reklama. IFP neposlalo novinám tlačovú správu, nespravili k nej infografiku, ani ju nezavesili na svoje sociálne siete. Možno nechceli zasiahnuť do vrcholiaceho i vyjednávania o výške novej minimálnej mzdy, o to väčšia škoda, že ju nezverejnili pred mesiacom. Bohužiaľ je pravdepodobné, že túto štúdiu si neprečítal ani vedúci analytikov – sám minister financií. Ten sa totižto radostným statusom na Facebooku tešil z nárastu minimálnej mzdy, a teda zvýšením počtu nezamestnaných.

Napriek tomu treba analytikov IFP pochváliť, že ju vôbec dokončili a publikovali. A už sa teším na pokračovanie štúdie za roky 2020-2021, kedy prišlo k nárastu celoslovenskej nezamestnanosti a môžeme očakávať ešte negatívnejšie dopady minimálnej mzdy.

.týždeň, 22.7.2022

Do pozornosti dávame aj ďalšie texty na tému minimálnej mzdy od Róberta Chovanculiaka:

- [Minimálna mzda = sociálna katastrofa na Slovensku](#)
- [To kde sme? Zamestnávateľia chcú vyššiu minimálnu mzdu](#)

Ak by ste si chceli na tému minimálnej mzdy vypočítať viac, pustite si náš podcast s rovnomenným názvom [INESS na DNES #79: Triler menom minimálna mzda](#), kde sa s Róbertom Chovanculiakom rozprávala Ina Sečíková.

Predražený solár

Radovan Ďurana

Existuje viacero spôsobov, ako znižovať emisie skleníkových plynov. Na slovenskom príklade dotácií fotovoltiky si ukážeme, ako sa to robiť nemá.

Predstavte si, že dostanete zadanie navrhnuť postup, ako znižovať emisie v hospodárstve. Čo by ste urobili ako prvé?

Asi by ste sa pokúsili urobiť prehľad, kde emisie vznikajú. Keďže uvažujete ekonomicky, snažili by ste sa nájsť oblasti, kde sa dá ušetriť dostatočne veľa emisií za čo najmenej peňazí.

Takéto úvahy sa politikom často nedaria. Neradi si stanovujú ciele a ešte viac nemajú radi vyberanie z alternatív. Zaujímajú ich iné „premenne“ ako veľkoleposť, mediálna viditeľnosť či návratnosť. Bohužiaľ, nie návratnosť pre daňového poplatníka.

Učebnicovým príkladom tohto prístupu sú slovenské dotácie fotovoltických elektrární. Boli zavedené pred vyše 10 rokmi.

Systém bol nastavený tak, že vlastník získal garantovanú cenu zhruba 400 eur za každú vyrobenú megawatthodinu. Ak bola trhovú cenu 50 eur, vlastník elektrárne teda dostal doplatok 350 eur. Takáto zmluva mala platnosť 15 rokov, čo malo podľa predstáv politikov a investorov zaplatiť stavebné a finančné náklady investície do solárnej elektrárne. A netreba zabudnúť, že pred viac ako 10 rokmi boli solárne panely výrazne drahšie ako dnes.

Bohužiaľ, politici si vtedy nepoložili základnú otázku. Prečo vlastne dotácie solárnych elektrární zavádzajú? Ak by bola odpoveď: kvôli znižovaniu emisií skleníkových plynov, táto dotačná schéma by nikdy neprešla.

Koľko emisií ušetrili solárne elektrárne za prvých desať rokov prevádzky? Predstavme si, že celú ich výrobu by nahradila elektrárňa spaľujúca zemný plyn v Malženiciach. Znamenalo by to, že takýmto spôsobom sa ročne ušetrilo 210 – 220-tisíc ton CO₂. To predstavuje 0,5 % všetkých slovenských emisií. Pre vašu predstavu – aby sme splnili záväzky Zelenéj dohody (Green Deal), musíme do roku 2030 znížiť emisie o vyše 6 miliónov ton – 30-krát viac, ako ušetrí podporované soláry. Každý rok.

Tento model dotácií solárnych elektrární bude mať mizivý dopad na celkové emisie. Pozrime sa ale na ich cenu. Ročne sa na dotáciách vyplatilo 170 až 210 mil. eur. Zmluvy boli teraz upravené – predĺžené o 5 rokov, a doplatky sa tak budú vyplácať ešte desať rokov. To zodpovedá očakávanej životnosti solárnej elektrárne.

Dnes sa pomerne ťažko odhaduje, aké vysoké budú doplatky v budúcnosti, lebo ceny elektriny vyleteli do závrtných výšok a sú dni, keď presahujú 500 € za megawatthodinu. Vtedy vlastník solárnej elektrárne nedostáva žiadne doplatky (keďže podľa zmluvy mu má byť doplatená suma, aby za MWh dostal 400 €).

Ministerstvo hospodárstva prednedávnom odhadovalo, že by dohromady mali dotácie dosiahnuť za 20 rokov 3,2 mld. eur. Je to veľa alebo málo? Nuž, ekonóm sa spýta – koľko to vychádza na jednu ušetrenú tonu CO₂? Závrtných 750 eur.

Prečo je to veľa? Určiť cenu tony CO₂ sa snaží asi milión ekonómov a analytikov. Postupujú tak, že sa snažia určiť budúce náklady toho, že sa klíma oteplí. Je ľahké si predstaviť, prečo sa nevedia dohodnúť. Otepľovanie klímy sa rozdielne prejaví v rozdielnych oblastiach, odvetviach, či životoch jednotlivých ľudí.

Za 50 rokov budeme mať v rukách iné technológie, ako dnes, ktorými budeme môcť reagovať. Alebo aj nie. Neistota je teda obrovská. Musíme sa teda uspokojiť s hodnotou emisie tony CO₂, ktorá vzniká na trhu pri predaji emisných povoleniek. Tam si musia producenti emisií povolenky kupovať, aby nimi pokryli vypustené emisie. On to je trh v skutočnosti len naoko. Pretože množstvo dostupných povoleniek, s ktorými sa obchoduje, reguluje Európska komisia. Dnes je cena tejto povolenky 85 eur za tonu. Európska komisia na trhu nezasahuje, dalo by sa povedať, že je s cenou spokojná. Alebo inak – inú cenu nemáme.

Predpokladám, že už je vám jasné, kam mierim. Na trhu stojí jedna tona CO₂ 9-krát menej, ako za ňu zaplatíme v dotáciách do výroby solárnych elektrární. **Prostredníctvom dotovaných solárov tak nielenže šetríme strašne málo emisií, ale ešte aj strašne drahé.**

Študent ekonómie by si mal zo školy odniesť minimálne toto: Každé vynaložené euro má alternatívne náklady. To, čo sme si za vynaložené euro nekúpili (keďže sme si kúpili solár) sme museli obetovať. Ak „obetované“ má ďaleko vyššiu hodnotu ako získané, schudobneli sme. A nielen to. V tomto prípade sme vypustili viac emisií, ako v alternatívnom svete, kde sa politici správajú ekonomicky.

Aké sú alternatívy?

Úplne najjednoduchšia cesta je odkup povoleniek. Vláda mohla z trhu vykúpiť každý rok 200-tisíc povoleniek. Celkové emisie by klesli, a keďže povolenky ešte prednedávnom stáli 20 - 30 € za tonu, vláda by dosiahla obrovské úspory. Rovnaký výsledok by nakúpila desaťkrát lacnejšie.

Niektó by mohol argumentovať, že investíciou do solárov sa rozvíja trh na Slovensku, a teda, tieto dotácie majú aj inú hodnotu. Opak je pravdou, a to z dvoch dôvodov. Povinný odkup solárov spôsobil zamrznutie tohto druhu produkcie, dôvody by boli na samostatný článok. Každopádne, Slovensko je prijímateľ technológií, pokrok a kapacity výskumu a vývoja sa nedajú kúpiť. Musíme sa spoliehať na Nemecko, Čínu či USA a čakať, kým používanie nových technológií zníži ich cenu na prijateľnú úroveň. To isté mimochodom platí pre dotácie kúpy elektromobilov.

Dovtedy sa slovenskí politici musia zamýšľať, kde získať najviac muziky za čo najmenej peňazí. Spomína sa zateplovanie budov, podpora inštalácií tepelných čerpadiel, alebo dotácie veľkých emitentov. Každá alternatíva má svoje pre a proti a má svoje komplikácie. Jedna alternatíva však leží pod nosom, a politici ju úspešne prehliadajú.

Emisie sa nemusia len znižovať, emisie sa dajú z atmosféry aj sťahovať. Hoci vedci zúfalo bojujú v snahe vymyslieť efektívny spôsob zadržiavania uhlíka, jednu metódu máme poruke, overenú miliónmi rokov. Je to les.

Uhlík sa viaže nielen v dreve, ale takmer v rovnakom rozsahu aj v lesnej pôde. Štvorec lesa s hranou 15 km by stiahol toľko emisií, ako ušetríme ročne dotovaním solárov. Na rozdiel od výstavby veľkoplošných solárov má ale tento prístup mnoho

ďalších pozitív, ktoré hádam netreba menovať. Les je navyše neúnavný „sťahovač“ uhlíka, nekončí mu životnosť po 20 rokoch. Štát vlastní zhruba polovicu lesov. Pred desiatimi rokmi stačilo, aby časť z nich nechal ležať ladom. A mohol by byť aj ambicióznejší.

Mohol by vlastníkom lesov platiť za to, že namiesto ťažby - vypúšťania uhlíka, budú uhlík zachytávať. Už dnes k takým kompenzáciám dochádza, pričom za neťaženie sa platí okolo 100 € za hektár. Ak by platil trhovú cenu za ušetrenú tonu CO₂, bolo by to pre vlastníkov atraktívne, keďže hektár zrelého lesa vie uložiť 8 - 9 ton CO₂ ročne. (Jedna emisná povolenka s dnešnou hodnotou 85 € pokrýva jednu tonu CO₂.)

Program dotovania solárov rozbehnutý pred vyše desiatimi rokmi mal asi len jediné skutočné pozitívum. Dal nám príklad, ako k znižovaniu emisií neprístupovať. Verejnosť by sa mala naučiť klásť politikom dve otázky. Koľko eur za tonu CO₂ to bude stáť? Je to lacnejšie ako sťahovanie uhlíka lesom?

Startitup, 10.8. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Pomalá smrť

Martin Vlachynský

Je tomu presne 6 mesiacov, odkedy som na stránkach Zdravotníckych novín mal opublikovaný komentár „[Podvod na poistencoch](#)“. Plán naliať 120 miliónov eur do VŠZP na úkor poistencov zvyšných dvoch zdravotných poisťovní sa inak nazvať nedal.

Už vtedy si vláda nechala barličku v podobe 40 miliónov eur, ktoré by mohli byť použité na konci septembra na ďalšie navýšenie imania VŠZP. Vzhľadom k tomu, že tie navýšenia už za chvíľu nepôjde spočítať na prstoch jednej ruky, môžeme

vlastne tvrdiť, že v slovenskom zdravotníctve sú tri stabilné zdroje financií: odvody ekonomicky aktívnych, platby za poistencov štátu a zvyšovanie základného imania štátnej poisťovne.

Tu by som mohol skončiť, veď čo napísať viac oproti textu z marca 2022, alebo z predchádzajúcich rokov. No je tu jeden vtipný moment. Vyplatenie 40 miliónov malo byť podmienené „vyhodnotením priebežného plnenia uložených v uznesení vlády SR“. Tak ten bol ako z Anderovho rebriňáku! Podobá sa to na frašku s ozdravnými plánmi nemocníc pri ich oddľžovaní v roku 2018, kedy ozdravné plány išli do smetí rovno z tlačiarne (a ešte aj v utajenom režime).

Budíme féroví, to, že VŠZP potrebuje desiatky miliónov tu a teraz, nie je úplne jej vina. Inflačná špirála sa točí ako vrtuľa a vlna zvýšených nákladov sa valí celým systémom. Ťažké straty majú tento krát aj súkromné poisťovne. No súčasná finančná politika, kedy s nákladmi všetci pomáhame len jednej zo zdravotných poisťovní, má jasné dôsledky – pomalú smrť dvoch súkromných poisťovní. A to som ešte nespomenul zmenu prerozdelenia mechanizmu, ktorý predstavuje ďalšie presunutie zdrojov tým „správnym“ smerom.

Toto musí byť jasné aj vláde. Otázka je, či je to úmysel. Ak áno, tak gratulujem, v ničení konkurencie v zdravotnom poistení sú oveľa úspešnejší ako Fico, ktorý brechal, ale hrýzol len slabúčko. Druhá možnosť je, že ide len o politickú pohodlnosť. Nájsť dodatočné peniaze pre jednu poisťovňu (hoci s nadpolovičným podielom na trhu) je jednoduchšie, ako nájsť peniaze pre celý systém. Ak to zabalím do príbehu o zlých súkromníkoch, možno na tom dokonca zarobím nejaké body.

Je to typické tunelové videnie na rok-dva dopredu, ktoré bohužiaľ pri strategickom rozhodovaní v štáte prevláda pod heslom „Po voľbách potopa“. Pokiaľ ostanú nožnice medzi nákladmi a zdrojmi v systéme naširoko otvorené, súkromné poisťovne z trhu exitujú dobrovoľne, alebo nedobrovoľne. Zmizne akákoľvek motivácia posledného hráča dbať o finančné zdravie, proklientsky prístup, či inovácie. Vďaka tomu straty v systéme ďalej narastú.

Najväčší problém však je, že neexistuje žiadna vízia, čo v takom prípade ďalej. Celý slovenský systém je postavený na pilieri konkurencie medzi zdravotnými poisťovňami. Jeho zánik by znamenal potrebu vybudovať byrokratický moloch, komplet pokrytý regulovanými cenami, centralizovanými podmienkami, úradníckym riadením a de facto zoštátnením poskytovateľov na všetkých úrovniach. Myslím si o nich svoje (centrálne plánovanie je subefektívne pri produkcii topánok, leteckej dopravy, aj zdravotníckych služieb) no takéto systémy existujú a nie je ich málo. No nepadnú z neba, aj tie treba vybudovať. No k tomu sa nemá nikto z koalície, ani opozície.

Jedinou systémovou odpoveďou na rast nákladov je len adekvátne zvýšenie platby za poistenca štátu, alebo zníženie množstva dostupných služieb. Všetko ostatné je len demolácia súčasného zdravotníctva, bez náhrady.

Dane z hriechu sú vábivé, Slováci im tleskajú, no je to komplikovanejšie

Radovan Ďurana

Hoci nové daňové prognózy určite potešili autorov nákladných sociálnych balíčkov, neznamená to, že návrhy na zvyšovanie daní sa odložia do šuplíka. Neexistuje taký rast daňových príjmov, ktorý by v politikoch uspokojil žiadzu zvyšovania výdavkov.

Navyše, rast daňových príjmov je len „dočasné“ šťastie. Nie je totiž dôsledkom silného hospodárskeho rastu, ale rastu cien. A rast cien sa v ďalších rokoch preniesie aj do rastu výdavkov. Napríklad výdavky na starobné dôchodky v roku 2024 vzrastú o 1,5 mld. eur oproti plánu z minulého októbra.

Kombinácia vysokého deficitu, zavádzania nových výdavkov a neschopnosti škrtat neadresné a neefektívne výdavky tak veľmi pravdepodobne vyústi do zvyšovania daní. Ako už bolo v médiách niekoľkokrát spomínané, prvé v rade stoja Sin taxes, po slovensky dane z hriechu.

Na ne sa politici zamerajú vždy vtedy, keď v štátnej kase dôjdu peniaze. Vysoký deficit garantuje fajčiarom, konzumentom alkoholu, pojedáčom sladkostí, ale aj hazardným hráčom, že si na nich štát opäť spomenie. Presnejšie, na ich peňaženku.

„Výhodou“ týchto daní je, že verejnosť je málokedy proti. Skutočný strach majú politici len zo zavedenia dane na víno (dnes je zdanené len šumivé víno). Strach z hromady hnijúceho hrozna pred parlamentom zabezpečuje konzumentom a producentom vína neoprávnenú „ekonomickú výhodu“.

A tak sa pripravuje zvyšovanie daní fajčiarom, hovorí sa o zvyšovaní sadzieb na tvrdý alkohol alebo pivo či vyššie zdanenie hráčov hazardných hier.

Mimochodom, vedeli by ste povedať, koľko zaplatia hráči hazardných hier na hazardných odvodoch už dnes? Túto otázku sa niekedy pýtame novinárov alebo politikov. Na Slovensku je fiškálna gramotnosť nízka, skoro nikto nevie. Všetci ale „cítia“ a signalizujú, že majú byť vyššie.

V prípade zdaňovania rozdeľujem politikov na dve skupiny: „priamočiar“ a „prefikani“. Priamočiar nad zdanením nešpekuluje.

Hľadajú spôsoby, ako extrahovať z ktorýchkoľvek častí ekonomiky čo najviac zdrojov, aby mohli financovať svoje výdavkové plány.

Samozrejme, hľadajú čo najjednoduchšie cesty, štrajk v uliciach nechce nikto. Ako príklad možno uviesť zavedenie 25 % sadzby na vyššie príjmy, alebo spomínané zvyšovanie daní z hazardu.

Druhou skupinou politikov sú „prefíkaní“ politici. Zvyšovanie daní sa snažia zdôvodňovať. V prípade daní z hazardu argumentujú negatívnymi externalitami, teda spoločenskými nákladmi, ktoré sú hráčmi a prevádzkovateľmi hazardných hier prenášané na ostatné skupiny obyvateľstva.

Náklady na zásahy polície pred herňami, liečba v psychiatrických zariadeniach či náklady na súdy rozvádžajúce rodiny skrachovaných hráčov.

V ekonómii sú negatívne externality často používaný koncept, hoci trochu problematický v momente, keď sa začne diskusia o hodnote týchto nákladov. Bohužiaľ, u nás tento problém neexistuje, pretože na Slovensku nenájdete odhad nákladov (externalít) hazardného hrania.

„Prefíkaní“ politici sa netrápia potrebou kvantifikovať problém a vysvetliť, prečo sa sadzba dane má zvýšiť práve o „x“, aby sa tým pokryli náklady „y“. Stačí, že pôvodný argument znie zložito.

Málo sa pritom vie, že hazardné hry nie sú len herne a výherné automaty. Patrí sem športka, tomboly, charitatívne zbierky či stávka na víťaza prezidentských volieb.

Aj tieto aktivity sú považované za hazardné hry, hoci je jasné, že účasťou na nich človek nestojí jednou nohou v kriminále, a teda majú minimálne spoločenské náklady. Mala by byť z týchto aktivít zvyšovaná daň?

Takto sa ale politik nepýta, a to ani prefíkaný. Politik vyhlási, že chce vybrať povedzme 100 mil. eur, a je mu jedno, ako sa to vyzbiera. Ale nemalo by.

Odvod z hazardných hier generuje štátu štvrt miliardy eur ročne. Porovnateľná suma s daňou z alkoholu, pričom počet hráčov je výrazne nižší ako počet konzumentov alkoholických nápojov. Lenže doba sa mení a už viac ako polovicu vyberie štát z online hier.

Výnosy z internetového kasína vzrástli dvojnásobne, Covid pochopiteľne, kamenné prevádzky výrazne obmedzil. Online priestor má ale pre politikov jednu veľkú nevýhodu. Jednoduchú konkurenciu zo zahraničia.

Ak vyššími daňami politici znížia atraktivitu licencovaných prevádzkovateľov, hráči odídu inam. Tam, kde sa dane neplatia. Jazyková mutácia stránky stojí pár šupov, nainštalovať si VPNku už dokáže aj dôchodca na štátom poskytnutom tablete.

Nejde však len o to, že politik nakoniec nevyberie toľko, koľko si naplánoval. Licencovaní prevádzkovatelia ponúkajú svojim hráčom podporné služby, nastavenie limitu vkladov či upozornenie na rizikové správanie. Nelicencovaný poskytovateľ túto motiváciu pochopiteľne nemá, ochrana hráčov sa zníži.

Sadzby na kurzové stávky sú v medzinárodnom porovnaní na Slovensku mierne nadpriemerné, hry v internetovom kasíne sú zdanené mierne pod priemerom.

Slovenská verejná kasa je však na príjmoch z hazardu už dnes závislá výrazne viac, než mnohé vyspelé krajiny (Nemecko, Rakúsko, Holandsko). Sadzby, aj samotný výnos naznačujú, že iste nie je pravda, že podmienky na hazard sú na Slovensku výhodnejšie ako inde v zahraničí. Sú vari negatívne externality hazardu na Slovensku výrazne vyššie?

Hranie hazardných hier je dobrovoľná činnosť, ktorej sa hráči zúčastňujú, aby zvýšili svoj úžitok či potešenie. Je spojená s istým rizikom a štát ju osobitne zaťažuje daňami.

Každé osobitné zdanenie či zvyšovanie sadzieb by však malo byť zdôvodnené. Samotná existencia zdôvodnenia (spoločenských nákladov) tiež znamená, kam by mali prostriedky týchto odvodov smerovať.

Dnes sa tak, bohužiaľ, nedeje. Zákon síce hovorí o účele použitia odvodu, ale ako súvisí ochrana životného prostredia či podpora ľudovej kultúry so zdaňovaním hazardu sa domýšľa len veľmi ťažko.

Na konci dňa tak ani Ministerstvo financií nevie povedať, koľko zdrojov odvodu išlo priamo na kompenzácie externalít. Veď načo aj. Zdaňovanie hazardu je zjavne motivované potrebou získať hlavne viac prostriedkov do rozpočtu.

Startitup, 9.7. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

EÚ zakončila honbu po internetových spoločnostiach

Róbert Chovanculiak

Poslanci Európskeho parlamentu tento týždeň v rámci záverečného hlasovania prijali nový zákon o digitálnych službách (DSA) a zákon o digitálnych trhoch (DMA). Tieto dva zákony obsahujú toľko rôznych regulácií, že len na ich vymenovanie by nestačil rozsah tohto príspevku.

Na filozoficko-abstraktnej rovine predstavujú DMA a DSA dva mega balíky regulácií, ktoré sa snažia zregulovať to najdynamickejšie a najinovatívnejšie prostredie ekonomiky, ktoré existuje. Nevyhnutne bude výsledkom množstvo nezamýšľaných dôsledkov, ktoré nikto nepredpokladal a prinesú negatívne dopady. Stačí sa pozrieť ako dopadli EÚ regulácie relatívne jednoduchých vecí ako súkromie a využívanie cookies.

Dnes už vieme, že GDPR výrazne negatívne zasiahlo malé a stredné podniky, vytvorilo byrokraticko-administratívne peklo, v ktorom sa málokto vyzná a pre zákazníkov to častokrát znamená, len otravné odklikávanie súhlasov na stránkach. Dopady balíkov DMA a DSA budú násobne väčšie.

Jednoducho regulovať rôznorodé internetové spoločnosti s rôznymi službami mega balíkmi EÚ je ako snaha napísať jednu reguláciu pre „autá“, ktorá bude riešiť problematiku parkovania v Banskej Bystrici, vypúšťania emisií CO2 vo svete, maximálnej rýchlosti na D1, predaja ojazdených áut a bezpečnosti pri výrobe v automobilke v Česku. Jednoducho bude z toho guláš, ktorý nebude chutiť nikomu.

Ak sa znesieme z tejto abstraktnej roviny na konkrétne regulácie a obmedzenia DMA a DSA nájdeme rovnako množstvo problematických momentov a nepochopení zo strany úradníkov a politikov z EÚ.

Zoberme si napríklad snahu DMA vytvoriť konkurenčné prostredie na jednotlivých internetových platformách. Tu ide o nepochopenie úlohy konkurencie v hospodárstve. Konkurencia nie je cieľ sám o sebe a nemá byť administratívne vynucovaná v rámci každej platformy, aby mohlo čím viac obchodných užívateľov za „spravodlivých a konkurenčných“ podmienok poskytovať svoje služby. Úlohou konkurencie je zabezpečovať, aby zákazníci mali prístup k lacným, kvalitným a inovatívnym službám a to zabezpečuje predovšetkým konkurencia medzi platformami. A ktorej výsledkom sú často obchodné praktiky platformami, ktoré sa snaží Komisia obmedzovať.

V praktickej rovine existuje množstvo príkladov zo sveta kamenných obchodov, ktoré legítimne využívajú mnohé praktiky, za ktoré plánuje Komisia trestať platformy (preferovanie vlastných služieb, „balíkovanie“ služieb tzv. vertikálna integrácia, využívanie interných dát, atď.). Okrem toho existuje v odbornej literatúre množstvo ekonomických vysvetlení, prečo tieto obchodné praktiky nie sú prejavom proti-konkurenčného správania sa, ale prinášajú zvýšený blahobyt pre konečných aj obchodných užívateľov platformy.

Kedysi to bolo uhlie, potom železnice, železo, ropa, nedávno hardvér, potom softvér. V každej dobe sa objaví nejaký nový zdroj, ktorý pritiahne šikovných podnikateľov, ktorí vybudujú veľké firmy. A tým na seba pritiahnu pozornosť. Najskôr chcenú – platiacich spotrebiteľov. A neskôr nechcenú – hyperaktívnych

politikov. Internetové spoločnosti sa oficiálne dostali do tejto druhej fázy.

Denník N, 11.7. 2022

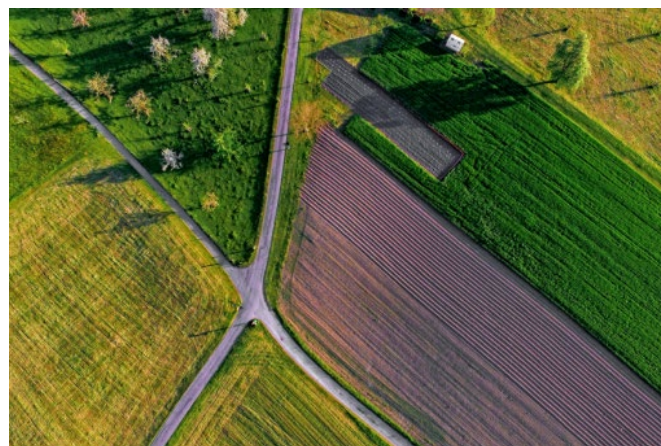
Viac si o tejto téme môžete prečítať v našej publikácii **On the European Union's Digital Markets Act, "Fair Access", and Vertical Integration**

Pôda stredobodom pozornosti

Monika Budzák

Pôda. Hlavný výrobný faktor pre farmárov a zázračná hmota, z ktorej vychádza život. O pôde sa hovorí v poslednom čase hlavne v spojitosti s ekológiou, menej o právnej stránke. **No ak ide o ochranu pôdy, je potrebné vedieť, komu patrí.**

Na Slovensku sa dlhodobo trápime s chaotickým a rozdrobeným pozemkovým vlastníctvom. O hraniciach svojich pozemkov mnohí vlastníci len matne tušia. Parcely so stovkami vlastníkov nie sú ojedinelé, do toho sa pripletie aj Slovenský pozemkový fond so štátnymi podielmi či ako zástupca neznámych vlastníkov. Nie je preto prekvapením, že úradníci vo fonde alebo na PPA sa zaplietli do korupčných škandálov. **V takomto chaose sa podvody robia ľahko a hlavne, keď sú veci zložité, ľudia sú ochotní priplatiť za to, aby sa záležitosti v ich prospech diali rýchlejšie.** Liahnisko korupcie a klientelizmu.

Rozdrobené vlastníctvo má okrem korupcie ešte niekoľko ďalších nákladov. Z pohľadu vlastníkov sú to hlavne nízke ceny ich pôdy. Hektár poľnohospodárskej pôdy sa na Slovensku podľa Eurostatu prenája v priemere za 57 eur. Najvyššie ceny obvyklého nájmu v roku 2021 zaznamenali okresy Galanta či Dunajská Streda – okolo 200 až 230 eur/ha. Najnižšie ceny nájmov uvádza [register Agrozortu](#) zase v okresoch na severe Slovenska (Bardejov, Púchov) či na strednom Slovensku – okolo 4 eur/1 ha (nie, to nie je preklep).

Ani najvyššie ceny sa však nedotiahli na európsky priemer, ktorý je 260 eur za hektár. V európskom porovnaní sú ceny

nájmov na Slovensku najnižšie. Hoci sa u nás často hovorí o pôde ako o cennom zdroji, trhové ceny nájmov to nereflektujú. V spoločnosti, kde sa rešpektujú vlastnícke práva, totiž trhové ceny odrážajú preferencie a dopyt nielen vlastníka, ale všetkých ľudí. **Nízke ceny naznačujú, že slovenská pôda nie je až taká žiadaná ako napr. pôda u našich susedov.** Jedným z dôvodov je komplikované vlastníctvo a jeho evidencia.

Pre farmárov sa nízke ceny môžu zdať výhodné, keďže majú aj nepomerne nižšie náklady na nájom pôdy ako ich kolegovia vo zvyšku Európy. Napr. farmári v Holandsku či v Taliansku v priemere zaplatia vyše 800 eur za hektár. Pri porovnaní podmienok v poľnohospodárstve sa však slovenskí farmári obmedzia hlavne na to, že dotácie na Slovensku sú nižšie ako v západnej Európe. Ak porovnáme sumy slovenských priamych platieb, zistíme, že sú spravidla vyššie ako sumy priemerných nájmov. **No v spomínanom Holandsku či Taliansku pokrývajú priame platby sotva polovicu priemerných nákladov na nájom.**

Keď ekonóm analyzuje najlepšie riešenia, nevidí len aktuálne náklady, ale aj náklady takzvaných obetovaných príležitostí. Rozdrobenosť pozemkového vlastníctva výrazne komplikuje život potenciálnym farmárom, ktorí sa rozhodujú, či sa pustiť do farmárčenia. **Získať nájomné zmluvy na kus zeme totiž vyžaduje pomerne vysoké vstupné náklady v podobe hľadania a vyjednávania s vlastními a neistotu výsledku, keďže mnohí vlastníci sú aktuálne viazaní platnými zmluvami.** Trh s pôdou je nepružný a rast cien poľnohospodárskej pôdy ani napriek všeobecnému rastu cien iných nehnuteľností nenapreduje tak výrazne. Pre sektor to znamená, že mladá podnikavá krv a nový kapitál sa do poľnohospodárstva nehrnie. Bez záujmu mladej generácie je poľnohospodárstvo odsúdené na zaostávanie, keďže práve mladí ľudia často prinášajú inovatívne postupy a odvahu experimentovať.

Vlastníctvo zaväzuje. Aby budúci dediči mohli na poliach pestovať, musia sa ich rodičia už dnes snažiť o zachovanie kvality pôdy. **Ak užívate cudziu pôdu, o ktorú kedykoľvek môžete prísť, je táto motivácia nižšia.** Rovnaký problém je dnes aj pri tvorbe krajinných prvkov. Farmári by na pasienkoch počas horúcich letných dní radi dopriali svojim zvieratám tieň. Sadenie stromov alebo budovanie zariadení na prenajatých pozemkoch sa ale vlastníkom nemusí páčiť. Farmári často ani nemajú motiváciu rokovať s desiatkami prenajímateľov, ktorí sú na danej parcele zapísaní. Podobne je to aj s budovaním vodozádržných či protierózných opatrení.

Dnes je jasné, že len usporiadaním vlastníctva je možné zhodnotiť pôdu - nielen ekonomicky, ale aj ekologicky. Pre usporiadané vlastníctvo je však potrebné podporiť pozemkové reformy. Je jasné, že časti spoločnosti sa to nebude páčiť. No významné zmeny sú vždy spojené s nevôľou. Dnes je vidieť najmä nevôľu zo strany politikov, ktorí sa nezasadili ani o to, aby sa pozemkové úpravy dostali do Plánu obnovy. O to dôležitejšie je, aby sa na zmeny k väčšej transparentnosti tlačilo zdola - zo strany vlastníkov a farmárov.

Agrobiznis, 8.7. 2022

Zlepšenia pre dáta (nielen) v zdravotníctve

Matej Bárta

V predchádzajúcom texte sme písali o štyroch hlavných typoch problémov, ktoré komplikujú efektívne využitie dát (nielen) v zdravotníctve. Každý problém sa dá zlepšiť. Nasledujúce odstavce sumarizujú najčastejšie riešenia, ktoré majú potenciál viesť k lepšej kvalite dát v zdravotníctve.

1) Pravidelné audity

Audity síce neodstraňujú príčiny problému, môžu však byť veľmi efektívne pri ich identifikácii. Pojem „audit“ označuje kritické preskúmanie a zhodnotenie určitej činnosti, prípadne situácie v určitej oblasti - napríklad (zberu) dát v zdravotníctve. Vykonávanie auditov je prvým krokom k tomu, aby organizácia mala prehľad o tom, „ako na tom je“ - či zbiera vhodné dáta, či sú dáta kvalitné, prípadne v čom spočívajú nedostatky zozbieraných dát, ako aj procesov ich zbierania a využívania. Audit môže vykonať buď interný analytik (prípadne analytický tím) organizácie, alebo môže táto úloha byť outsorcovaná tretej strane.

2) Štandardizácia dát

Štandardizovanie dát rieši problém spočívajúci v ich heterogenite. Dáta by mali byť štandardizované na štyroch úrovniach:

- terminológia (vopred určené termíny používané pri zbere a spracovaní dát)
- obsah (aké dáta sú zbierané a ako sú organizované)
- transport (formát dát, ich šifrovanie atď.)
- súkromie/bezpečnosť (zber a uchovávanie dát musí byť v súlade s platnými zákonmi a reguláciami)

Nastavenie a dodržiavanie štandardizovaných postupov pomáha predchádzať nejasnostiam v dátach, umožňuje ich širšie využitie, spoluprácu medzi oddeleniami v rámci organizácie a medzi samotnými organizáciami. Taktiež je prevenciou voči duplicitným a nekompletným dátam. V konečnom dôsledku tak štandardizácia dát zlepšuje kvalitu poskytovanej zdravotnej starostlivosti.

3) Revízia a zjednodušenie regulačného rámca

Štúdia vypracovaná na žiadosť dánskej vlády, ktorá skúmala regulačný rámec pre dáta v zdravotníctve, došla k [trom odporúčaniam](#) s cieľom maximalizovať benefity využívania dát.

1. Prvým odporúčaním je **zjednodušenie existujúcej legislatívy**. Štúdia uvádza, že je potrebné jasne určiť interpretáciu regulácií v prípadoch, ktoré v súčasnosti umožňujú rôzne výklady.
2. Druhé odporúčanie je smerované na (v súčasnosti dlhé a komplikované) administratívne procesy. Autori štúdie odporúčajú **reorganizáciu procesov a prerozdelenie kompetencií** medzi aktérmi s cieľom zjednodušenia a skrátenia týchto procesov.
3. Tretie odporúčanie sa venuje tomu, do akej miery sú súčasné regulácie aktuálne. Podľa zistení štúdie sú niektoré časti regulačného rámca „pozadu“ v porovnaní s vývojom technológií a postupov spojených s dátovou analytikou. Zastalé regulácie potom znemožňujú využitie plného potenciálu nových technológií a **je potrebná ich aktualizácia**.

4) Tréning zamestnancov

V tomto bode ide o tréning zamestnancov zdravotníckej organizácie, ktorý má zabezpečiť, aby zamestnanci lepšie [pochopili problematiku zberu](#), tvorby a využívania dát. Zo zdravotných sestier a lekárov nemocnica dátových vedcov nespraví, to však neznamená, že istá forma vzdelania v oblasti dát nemôže byť [prospešná](#) aj v prípade týchto povolání. Často sú totiž práve pracovníci pôsobiaci „v prvej línii“ tí, ktorí dáta zbierajú. Ak však aspoň približne nerozumejú širšiemu kontextu – t. j. prečo zbierajú dáta, resp. čo sa s dátami deje po tom, ako ich zozbierajú a zadajú do elektronického systému – je pravdepodobné, že budú tieto činnosti vykonávať spôsobom, ktorý bude kvalitu dát a ich interoperabilitu znižovať. Tzv. „working knowledge“ (znalosť toho, ako niečo funguje, bez nutnosti ovládať hlbšie teoretické východiská) ohľadom relevancie a využívania dát môže prispieť napríklad k tomu, aby títo zamestnanci s dátami pracovali spôsobom, ktorý nebude limitovať ich ďalšie využitie. Treba však počítať s tým, že nie všetku dátovú agendu je možné zveriť zdravotníkom a bude potrebné zamestnať dátových špecialistov. Americký Bureau of Labor Statistics (Úrad pre štatistiku práce) odhaduje, že v nasledujúcich 10 rokoch bude americký trh dopytovať **20 000 dátových analytikov ročne**. Môžeme predpokladať, že významné percento z nich bude žiadané pre zdravotnícky sektor.

blog SME, 19.7. 2022

Viac si o tejto téme môžete prečítať v našej publikácii **Dáta v globálnom zdravotníctve**

Ak by ste si chceli na túto tému vypočuť viac, pustite si náš podcast [INESS na DNES #78: Ako na dáta v zdravotníctve](#), kde sa s Matejom Bártoom rozprávala Ina Sečíková.

Nie je protest ako protest

Monika Budzák

Farmárske protesty patria k poľnohospodárstvu ako ranné vstávanie. Prvou iskrou bývajú zvyčajne politické zmeny, ktoré menia prístup k pôde, zdrojom alebo dotáciám. Až s odstupom času sa ukáže, ktoré zmeny viedli k reforme = zlepšeniu, a ktoré ku katastrofe. Rozhodne je však tých katastrof menej, ako sa občas v protestoch vykresľuje.

Azda najčastejším dôvodom protestov sú dotácie. Najväčšie [farmárske protesty](#) v 80-tych rokoch vzbudila paradoxne štedro dotovaná a vykupovaná nadprodukcia mlieka a masla. Nie každý má talent a schopnosti na podnikanie v poľnohospodárstve. Aj napriek istote plánovania a cenám, ktoré boli vyššie ako inde vo svete, mnohí európski farmári nedokázali produkovať so ziskom, čo viedlo k masívnym protestom v Nemecku. Rajske podmienky tak neznamenia automaticky aj výsledky. **Namiesto toho, aby štát prenechal väčší priestor trhu, kde by o produkcii rozhodovali hlavne spotrebitelia a producenti, svoju aktivitu „opravoval“ kvótami.** Desaťročia fungujúce kvóty na mlieko mali brzdiť farmárov v (nad)produkcii. **O úspechu predaja na trhu tak nerozhodovala efektívnosť produkcie tej-ktorej mliekovej farmy, ale štát.**

Aj na druhej strane zemegule nie sú protesty farmárov ojedinelé. V roku 2021 vyšli do ulíc farmári v Indii. Tentokrát im chcela vláda siahnuť na benefit, ktorý sa vymkol spod kontroly podobne ako kedysi štátny výkup mlieka v Európe. Indickí poľnohospodári mali možnosť získavať [elektrinu a vodu zdarma](#), hnojivá a pôžičky za silne dotované ceny. Odnieslo si to životné prostredie. **Pri zdrojoch zdarma totiž neexistuje motivácia šetriť - a tak farmári využívali stroje, ktoré „žrali“ energiu a zavlažovali bez ohľadu na spotrebu.** Mnohí prešli z tradičného pestovania kukurice na ryžu, keďže voda a elektrina zdarma spravili jej pestovanie ziskovejším. [Nadmerné využívanie vrtov](#) spôsobilo nedostatky vody v niektorých regiónoch a pokles spodnej vody. Pri pestovaní ryže farmári zvyšné steblo spaľovali, čo viedlo k sezónnemu zhoršeniu ovzdušia. Táto praktika sa v Indii realizuje už desaťročia, no najintenzívnejšie je spojená s [pestovaním ryže](#).

Tak sa vyklúľ z pomoci farmárom ekologický problém. Keď chcela vláda zasiahnuť a opäť spolplatiť vzácne zdroje či pokutovať spaľovanie stebiel, farmári vyšli do ulíc.

Protesty vypukli toto leto aj v Holandsku, tentokrát je za nimi environmentálna politika. **Vláda sa rozhodla aktívnejšie bojovať proti emisiám dusíka a chce to dosiahnuť oklieštením živočíšnej produkcie o tretinu.** Holandsko, rozlohou porovnateľné so Slovenskom, je **najväčším exportérom** mäsa v Európe, a príjmy z predaja do zahraničia tvoria 60 % z celkových príjmov z predaja mäsa. V roku 2019 holandský najvyšší súd rozhodol, že doterajšia stratégia na znižovanie dusíka je v rozpore s právom EÚ. V chránených rezerváciách je totiž výskyt dusíka príliš veľký, čo vytláča rastliny, ktoré prirodzene rastú na **pôdach** s nižším obsahom dusíka. **Vládny plán uvádza snahu platiť niektorým farmám za ukončenie podnikania či presunutie svojho sídla s cieľom znížiť intenzitu hospodárenia nižším počtom zvierat na väčšej ploche. Paradoxne tak pôsobí fakt, že štát platí farmárom dotácie za ich podnikanie a teraz chce zaplatiť ešte viac, aby produkovali menej.**

Farmárske protesty na Slovensku v roku 2019 vybuchli ako dôsledok zlého fungovania inštitúcií ako je Poľnohospodárska platobná agentúra a Slovenský pozemkový fond. Vyplácanie dotácií na betónové letiská či spory o pôdu boli jasné „maslo na hlavu“ štátu, ktorý tie problémy dovolil, ak nie priamo spôsobil. **Nie vždy je však štátna nečinnosť zdrojom farmárskych kríz, občas je práve prehnane aktívny štát za nespokojnosťou.** Hasenie problémov, ktoré vznikli z energií „zadarmo“ či dotovaniu produkcie je zložitá a vždy spojená s vlnou odporu. **Ako povedal držiteľ Nobelovej ceny za ekonómiu Milton Friedman - nič nie je tak trvácne ako dočasná vládna politika. Zavádzanie nových benefitov či balíčkov je jednoduché a politicky lákavé.** Opraviť následný problém už však nikdy potlesk nezožne, preto sa politici do toho nehrnú, až kým nie je veľmi zle. **Na Slovensku sa v posledných rokoch problémy v pôdohospodárstve riešili hlavne nalievaním peňazí.** No ľahko dostupné peniaze, nízka transparentnosť a pochybné fungovanie inštitúcií bola kombinácia, ktorá priniesla poľnohospodárstvu najväčšie utrpenie. **Ak politici a farmári neprekonajú odpor k zmenám, čoskoro vybuchne na povrch ďalšia kríza.**

Agrobiznis, 9.8. 2022

Pridáme hodinu, aby dobre bolo

Róbert Chovanculiak

Povedzte mi, aký spoločenský problém riešite, a ja vám poviem, akú vyučovaciu hodinu treba deťom v škole pridať. Takto pristupujú k vzdelávaniu detí niektorí politici na Slovensku.

Je problémom extrémizmus? Pridáme hodinu dejepisu. Životné prostredie? Zavedieme environmentálnu výchovu. Nadváha detí? Poslanci školského výboru nedávno prijali uznesenie, v ktorom navrhujú zaradenie povinnej tretej hodiny telesnej výchovy pre všetky školy. Tento návrh sa má dostať do programu rokovania najbližšej vlády.

Okrem vyššie opísaných príkladov sme tu mali aj nápady so zavedením povinného predmetu branná výchova a poslanci neváhajú nastavovať vzdelávací systém aj vo väčšom detaile. Napríklad by zakázali deťom písať nespojitým písmom.

Čo sa pri týchto návrhoch môže pokaziť? Veľa. Napríklad vždy sa hovorí o tom, čo by sa malo pridať. Keď však pridáte nejakú hodinu, tak sa buď predĺži vyučovanie, alebo sa musí iná hodina vyhodiť.

To prvé sa nedá robiť donekonečna a už dnes trávajú deti v školách výrazne viac času ako v minulosti a dlhodobo klesá podiel voľného času, ktorý potrebujú. To druhé často naráža na odpor inej časti odborníkov, ktorí riešia iný spoločenský problém.

Aj keď si odmyslíme problém vzácnosti času, ide o veľmi naivnú predstavu. Naozaj si niekto myslí, že hodinou predmetu navyše dokážeme riešiť také komplexné celospoločenské problémy ako extrémizmus, nadváha a podobne?

To sú problémy, pri ktorých nie je vedecký konsenzus, zhoda v tom, čo ich spôsobuje a ako ich riešiť. A riešia ich aj krajiny s kvalitným školstvom. Zďaleka neexistujú jednoznačné dôkazy, že sa vôbec dajú školstvom riešiť, a už vôbec nie jednoduchým „pridávaním hodín“ v rámci existujúceho systému.

Toto všetko sa dá označiť za „technické problémy“. Najväčší problém tohto prístupu vidím v jeho samotnej filozofii. Je to totiž filozofia à la „vyhraj voľby a môžeš (učiť) všetko“. To je filozofia centralizovaného štátu, kde partia ľudí s kľúčmi od miešačky má pocit, že môže vybetónovať svoju predstavu o správnom vzdelávaní a zavrieť do nej všetky deti na Slovensku.

Keď hocičo riadite z centra, musíte hľadať jedno riešenie pre všetkých a to potom často nevyhovuje nikomu. Akákoľvek zmena vyžaduje dlhé rokovania a veľké kompromisy, čoho výsledkom je zamrznutá evolúcia a neschopnosť adaptovať sa. A čo stagnuje vo svete zmien, to zaostáva. Toto všetko sú už oficiálne diagnostikované chronické choroby školstva.

Ako zvyknú hovoriť itečkári, tieto choroby však nie sú „chyby“ v systéme, ale jeho „vlastnosti“. Sú to vlastnosti školstva riadeného z centra.

Riešením nie sú lepší politici s lepšími schopnosťami pridávať a vyhadzovať vyučovacie hodiny. Riešením je decentralizácia

- dať viac slobody školám, zriaďovateľom a riaditeľom v rozhodovaní o fungovaní ich škôl. To znamená opustiť filozofiu, že viac ako pol milióna detí potrebuje jeden štátny vzdelávací program s jedným rámcovým učebným plánom,

kde je napísané, koľko hodín telesnej výchovy musia do týždňa absolvovať.

Denník N, 7.7. 2022

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Po letnej prestávke je týždenný newsletter Týždeň s INESS späť. Ak chcete aj vy dostávať tento stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na paulina.ivanisova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Chcem podporiť INESS

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku. Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Nové publikácie

Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším.

Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

Nová publikácia z dielne INESS s názvom **Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie** predstavuje inovatívne spôsoby úhrad liekov – ale aj problémy, spojené s týmito konceptami. Publikácia je [dostupná ako PDF na našom webe tu](#).

Na túto tému si tiež môžete [vypočuť podcast](#) / [pozrieť vlog](#) Martina Vlachynského a Róberta Chovanculiaka **Na Vŕšku #104 - Inovatívne platby za inovatívne lieky**

Podujatia

6. ročník Ekonomickej olympiády priblíži ekonómiu tisíckam stredoškôľakov

Najúčinnnejším prostriedkom proti dezinformáciám či dlhom sú vedomosti. Porozumenie ekonómii ľuďom umožňuje lepšie sa rozhodovať vo finančných otázkach a pochopiť, čo vedie k rastúcim cenám a ako sa na ne čo najlepšie pripraviť. Ekonómia by sa však nemala stať témou až v dospelosti, keď na dvere klopú prvé starosti s peniazmi. Vzdelávanie na strednej škole pomôže mladým ľuďom pripraviť sa na prvý nájom, hľadanie si práce či platenie daní. Základné ekonomické témy stredoškôľakom približuje **Ekonomická olympiáda**, ktorá má za cieľ podporiť ekonomickú a finančnú gramotnosť Slovákov. **Školy sa môžu do 6. ročníka olympiády prihlasovať online od pondelka, 22. augusta 2022.**

Ekonomickú olympiádu na Slovensku organizuje INESS – Inštitút ekonomických a spoločenských analýz od roku 2017. Len v uplynulom školskom roku sa do súťaže spolu zapojilo **11 300 stredoškôľakov** z celého Slovenska, z ktorých sa do krajského kola prebojovalo len 540 súťažiacich a do záverečného celoslovenského finále len 51 najnadanejších mladých ekonómov a ekonomiek. Kým v prvom školskom online kole čaká súťažiacich test s uzavretými otázkami, v ktorých vyberajú jednu správnu odpoveď z piatich ponúkaných možností, v krajskom a celoslovenskom kole ich čakajú už náročnejšie

Ekonomická olympiáda

písomné zadania. V uplynulom školskom roku mali súťažiaci v krajských kolách uviesť, čo môže vláda urobiť proti rastúcim cenám alebo analyzovať, ako investície z Plánu obnovy ovplyvnia stavebný a IT sektor.

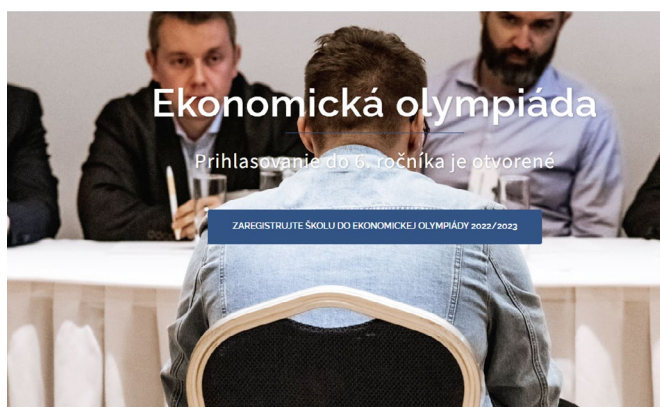
„Účasť v Ekonomickej olympiáde mi dala väčší rozhľad, pomohla mi lepšie formulovať ekonomické argumenty a motivovala ma pokračovať v záujme o ekonomiu.“ – odkázal finalista v anonymnom dotazníku.

V celoslovenskom finále študenti analyzovali, ako cenový strop na pohonné hmoty v Maďarsku ovplyvní dopyt a ponuku na čerpacích staniciach, či argumentovali, ako úplné odpojenie od ruského plynu ovplyvní ekonomiky štátov Európskej únie. V záverečnej výpočtovej úlohe súťažiaci počítali, ako rastúce ceny nehnuteľností ovplyvnia poisťné plnenie v prípade škody po požiari v dome. Úlohy do súťaže pripravujú analytici z INESS v spolupráci so Slovenskou ekonomickou spoločnosťou a vysokými školami na Slovensku a v Česku.

„V zadaniach Ekonomickej olympiády kladieme dôraz na to, aby témy boli aktuálne a študenti mali možnosť pochopiť, ako súčasné dianie ovplyvňuje ich život. Cieľom je, aby sa súťažiaci kriticky zamysleli nad udalosťami, ktoré počujú denne v spravodajstve a analyzovali ich z ekonomického pohľadu. Veríme, že takéto úlohy, v ktorých musia argumentovať a pozrieť sa na problém z viacerých strán im pomôžu čeliť ekonomickým podvodom, demagógií či hoaxom.“
– zdôrazňuje **Monika Budzák, riaditeľka Ekonomickej olympiády na Slovensku.**

V 6. ročníku Ekonomickej olympiády sa môžu školy a študenti tešiť na atraktívne vecné ceny, no súťažiaci majú možnosť byť prijatí na vybrané vysoké školy bez prijímacích skúšok. **Registrácia škôl prebieha zdarma do konca novembra, školské online kolá prebehnú od 5. - 16. decembra 2022.**

Všetky podrobnosti k súťaži, aj prihlasovací formulár je dostupný na webe: ekonomickaolympiada.sk.

Medzinárodné finále Ekonomickej olympiády v Budapešti

Po dvoch pandemických rokoch sa opäť v spolupráci so zahraničnými partnermi podarilo pripraviť prezenčný ročník **medzinárodného kola Ekonomickej olympiády**. Podujatie organizoval český Institut ekonomického vzdelávania (INEV), v spolupráci s Maďarskou ekonomickou spoločnosťou a podporou z Vyšehradského fondu.

6. - 9. septembra sa v maďarskej Budapešti zišli reprezentanti najšikovnejších mladých ekonómov a ekonomiek zo šiestich krajín: Slovenska, Česka, Maďarska, Poľska, Grécka a Bosny a Hercegoviny. Na diaľku sa zapojili aj reprezentanti z Číny. Spolu 35 súťažiacich si zmeralo svoje ekonomické znalosti v písomnom teste. V úlohách mali analyzovať výhodnosť investície, dopady zákazu importu ropy či uvalenie cenového stropu. Finalisti, ktorí zvládli najlepšie písomný test, následne postúpili do ústneho kola. Členovia poroty v ústnom kole boli ekonómovia z krajín V4 a zástupcovia ekonomických

spoločností v jednotlivých krajinách: Gyula Pleschinger z Maďarska, Lukas Hardt z Poľska, Eduard Baumöhl zo Slovenska a Daniel Němec z Česka.

Slovensko reprezentovali piati súťažiaci: **Martin Kips** z Gymnázia na Grösslingovej ulici v Bratislave, **David Guľaš** z LEAF Academy Bratislava, **Matej Sova** zo Školy pre mimoriadne nadané deti a gymnázia Bratislava, **Michal Kyselica** z Gymnázia na Školskej ulici v Dubnici nad Váhom a **Samuel Jurčišín** z Gymnázia Jura Hronca v Bratislave. Z písomného kola sa prebojoval do ústneho David Guľaš, ktorý celkovo obsadil 7. miesto.

V konkurencii najnadanejších súťažiacich zo siedmich krajín si slovenskí študenti viedli veľmi dobre, **celkové poradie** si môžete [pozrieť tu](#). Spolu sa vo všetkých partnerských krajinách do Ekonomickej olympiády v školskom roku 2021/2022 zapojilo viac ako **38 000 stredoškolákov**, len **na Slovensku to bolo 11 300 študentov**. Okrem testovania čakal súťažiacich aj sprievodný program v podobe prednášky Daniela Housku z Vysokej školy ekonomickej v Prahe o príčinách a dôsledkoch inflácie, ako aj komentovaná prehliadka v novootvorenom Múzeu peňazí v Budapešti.

6. ročník Ekonomickej olympiády na Slovensku je otvorený, učitelia môžu svoju školu zdarma zaregistrovať na webe ekonomickaolympiada.sk.

INESS na Misesovej akadémii

Liberálny inštitut organizoval v dňoch 1. - 4. septembra 2022 v Českom Šternberku jubilejný desiaty ročník [Misesovej akadémie Liberálneho inštitutu](#) (MALI).

Vážime sa každoročné pozvanie prednášať na tomto podujatí, tentokrát za INESS vystúpil na MALI ako keynote speaker **Richard Ďurana**.

Svojou prednáškou, ktorú nazval **RIP IP**, sa pokúsil 52 študentom MALI ukázať problémy súčasného patentového práva. Na mnohých príkladoch ukázal, prečo sú patenty voči vynálezcom a inovátorom neférové, vytvárajú monopoly so všetkými negatívami známymi z ekonomickej teórie aj praxe, nepodporujú inovácie - naopak ich brzdia, a ukázal tiež, že drvivá väčšina vynálezov nie je patentovaná.

Zároveň predostrel alternatívy k súčasnému stavu, pričom z viacerých scenárov by malo byť prvým krokom skrátenie dĺžky trvania patentov, prípadne ich úplné zrušenie.

Seminár pre novinárov - Zdravie za peniaze

V utorok 30. augusta sa v priestoroch INESS uskutočnil seminár pre novinárov pri príležitosti vydania nových výsledkov hodnotenia **Zdravie za peniaze**.

Okrem zástupcov médií sa seminára zúčastnili aj zástupcovia Slovenskej lekárskej komory a Asociácie inovatívneho farmaceutického priemyslu.

O výsledkoch indexu sa viac môžete dočítať aj v tomto Market Finesse [na strane 8](#) a tiež [na našom webe tu](#).

INESS na Letnej univerzite Občiansko-demokratickej mládeže

Analytik INESS **Martin Vlachynský** prijal pozvanie organizácie ODM na Letnú univerzitu, ktorá sa odohrávala druhý augustový týždeň v Trávnici.

Jeho prednáška sa zaoberala súčasnou ekonomickou situáciou vo svete, najmä infláciou. Živá diskusia účastníkov však priniesla aj ďalšie témy, ako energetická situácia, či ekonomický vývoj v Číne.

Vlogy a podcasty

INESS na DNES #80: Ceny energií sa zbláznili

Čo všetko má vplyv na desivo vysoké ceny energií – špeciálne plynu a elektriny, ako prebieha ich vývoj a čo sa odohráva na burze? O tom, ako porozumieť cenám energií, ako funguje celý reťazec až kým platíme účty za energie vo svojich domácnostiach a aj o tom, čo môžeme v nasledujúcom vývoji očakávať, sa Ina Sečíková rozprávala v #INESSnaDNES s Martinom Vlachynským.

INESS na DNES #79: Triler menom minimálna mzda

Minimálna mzda stúpne na 700 eur. Čo je a čo nie je vidieť, keď hľadáme vzťah medzi výškou minimálnej mzdy a úrovňou ne-zamestnanosti? O tom, ako došlo k dohode, výsledku štúdie Inštitútu finančnej politiky a že riešenie treba hľadať na opačnej strane – znižovaním odvodov z minimálnej mzdy. #INESSnaDNES s Róbertom Chovanculiakom.

Na Vřšku #105 - Fínsky školský sen

Fínske školstvo je pojmom a vzorom. No rozumieme správne dôvodom, prečo sa mu v školstve tak darí? Možno je všetko presne naopak, než ste doteraz čítali! Robo sa vrátil do #navrsku aj so svojím Fínskym snom.

Celú publikáciu **Fínsky sen: ako sa poučiť z fínskych chýb a skutočne reformovať školstvo** si môžete [prečítať](#) a [stiahnuť ako PDF tu](#).

Na Vřšku #104 - Inovatívne platby za inovatívne lieky

Klasický „supermarketový“ model financovania liekov vo svete miliónových nákladov na jednu terapiu už nestačí. Aké sú možnosti financovania nákupu prelomových, ale veľmi drahých liekov? #navrsku o novej publikácii Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie.

Publikáciu **Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie** si môžete [prečítať](#) a [stiahnuť ako PDF tu](#).

INESS do UCHA #14: Táto vláda sa opustila

Inflácia je prudká, no výdavky štátu ešte prudšie. Vláda môže robiť tlačoviek proti inflácii koľko chce, no nemôže všetkým zvýšiť mzdy o nárast cien v ekonomike. Keby to bolo možné, inflácia by nebola problém. A zatiaľ tu máme miliardové balíčky, pričom počas najbližších dvoch rokov vzrastú mzdy verejných zamestnancov o 21,2 %. Vláda pritom ale zabudla oznámiť 2 problémy: „Čo zamestnanci v ostatných odvetviach?“ a „Čo na to verejné financie?“. Vypočujte si komentár Róberta Chovanculiaka.

INESS do UCHA #15: Dane z hriechu sú vábivé, Slováci im tleskajú, no je to komplikovanejšie

Keď sa vám účet nebezpečne začína vyprázdňovať, nové auto nekupujete, však? Politici to majú ináč. Neexistuje taký rast daňových príjmov, ktorý by v nich uspokojil žiadzu zvyšovať výdavky. A tak to tu máme v plnej sile - rodinný balík aj krúžkové, platy štátnej správy, ... Ups, akosi na to nemáme? Zdaňme hazard, veď je hriešny. Ako to s daňami z hriechu býva a ako sú zdôvodnené a vyčíslené tzv. „negatívne externality“ približuje vo svojom komentári Radovan Ďurana.

INESS do UCHA #16: Ako ovplyvniť dopyt v zdravotníctve

Žiadne zdroje nie sú neobmedzené. A akokoľvek by sme si to želali, neobmedzené nie sú ani v zdravotníctve. Preto je nevyhnutné rozmyšľať, ako systém čo najefektívnejšie nastaviť. A to je evolučný proces. Existuje množstvo nástrojov, ako ovplyvniť správanie účastníkov systému. Nepoznáme ich ideálny koktejl, nedá sa vyčítať z kníh ani okopírovať zo zahraničia. Treba skúsiť, zbierať spätnú väzbu a nástroje podľa toho upravovať. Viac sa dozviete v komentári Martina Vlachynského.

INESS do UCHA #17: Pridáme hodinu, aby dobre bolo

Ako na to, aby deti nezlákali hácky, kosáky, veľké diktátorské reči? Pridáme hodinu dejepisu! A keď vidíme úpadok v chápaní demokracie, pridáme hodinu občianskej výchovy! A aby sme predišli obezite, doplníme tretiu telesnú! ... Asi všetci tušíme, že toto nám nepomôže. A už vôbec takýto prístup nepomôže v snahe vylepšiť školský systém. Viac o tom, ako ináč na zvyšovanie kvality vzdelávania, ak nie pridávaním vyučovacích hodín, si vypočujete v komentári Róberta Chovanculiaka.

INESS do UCHA #18: Predražený solár

Popri energetickej kríze nezmizla ani otázka emisií a ich znižovania. Ako je na tom energia zo solárnych zdrojov? Už 10 rokov fotovoltickú energiu na Slovensku dotujeme s cieľom znižovať objem emisií. Výsledok, bohužiaľ, nepoteší - je to veľmi veľa peňazí za pramálo muziky. V novom #INESSdoUCHA Radovan Ďurana vysvetľuje, koľko stojí takto ušetrená tona CO₂, porovná ju s kúpou emisných povoleniek a tiež do príbehu „Slovenská fotovoltika - návod ako to nerobiť“ doplní potenciál lesa.

Už od roku 2006 vám prinášame **projekt Cena štátu**, ktorého cieľom je priblížiť verejnosti jednoduchou formou zložité a komplexné údaje z prostredia verejných financií. Veríme, že aj vďaka nemu prispejeme k znižovaniu tzv. fiškálnej negramotnosti, aby občania - voliči rozumeli proporciám a dopadom politických návrhov na ich blahobyt aj peňaženku.

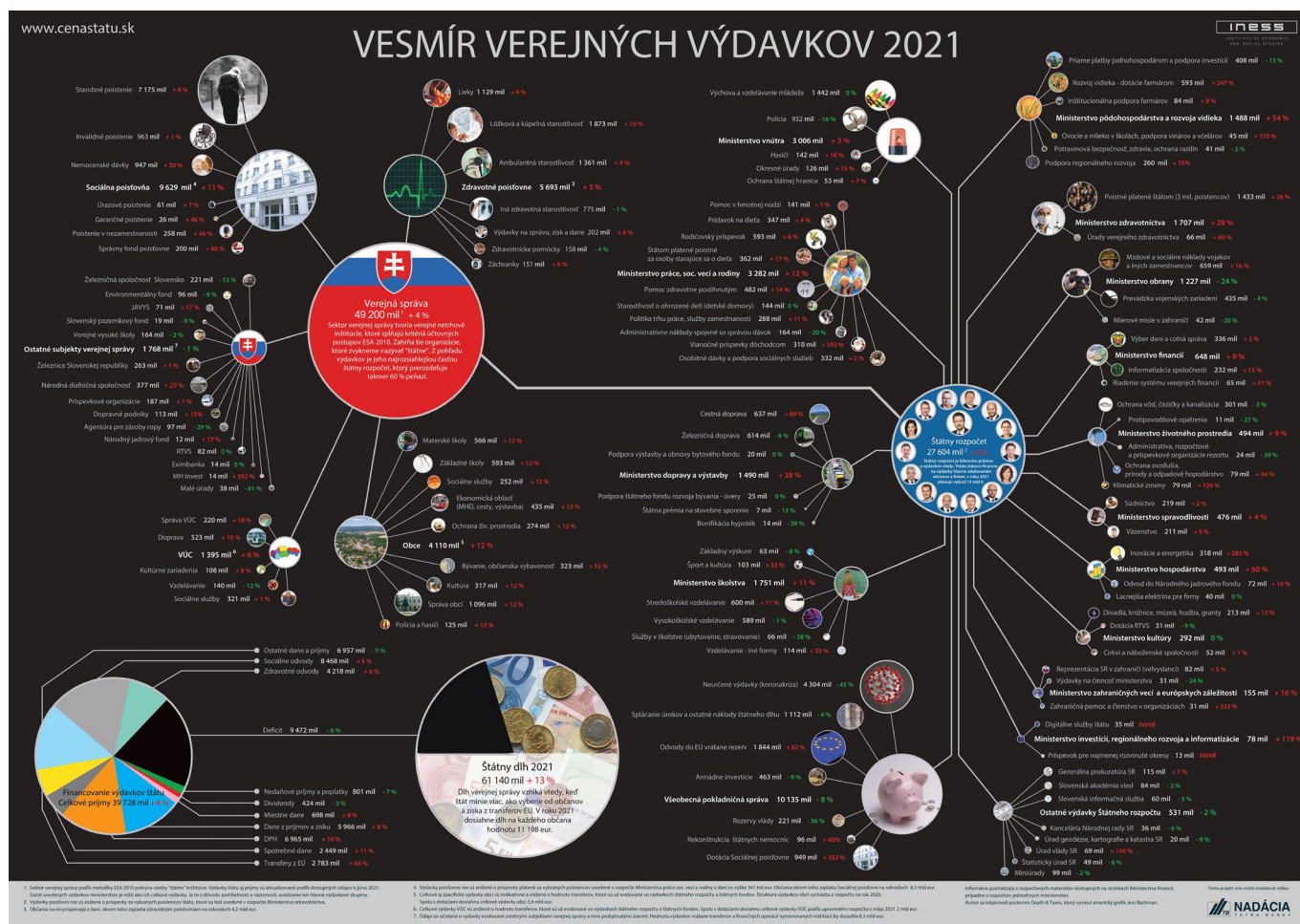
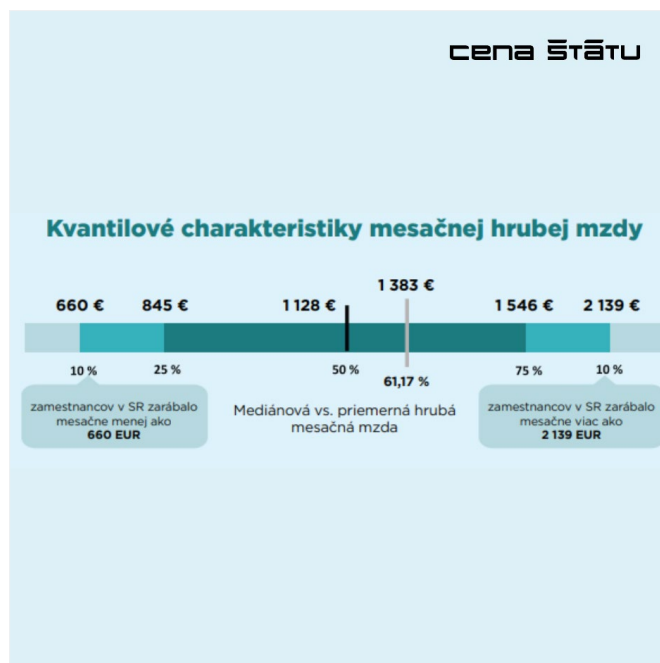
Priemerná mesačná hrubá mzda dosiahla v štvrtom štvrťroku 2021 hodnotu 1 383 eur a každý druhý zamestnanec zarobil viac ako 1 128 eur (medián). Menej ako priemernú mzdu poberalo v sledovanom období 61,17% zamestnancov, čo je menej ako v predchádzajúcom roku.

Aj na týchto miestach vám pravidelne prinášame novinky zo sveta verejných výdavkov - ktorého ilustračnou vlnkovou loďou je plagát [Vesmír verejných výdavkov](#), ktorý aktualizujeme ku každému roku.

Ten **aktuálny, pre rok 2021** nájdete nižšie.

(Údaje vieme aktualizovať až spätne, preto je v tomto čase zatiaľ stále najaktuálnejší práve vesmír pre rok 2021, ale čoskoro sa už môžete tešiť na nový vesmír pre rok 2022.)

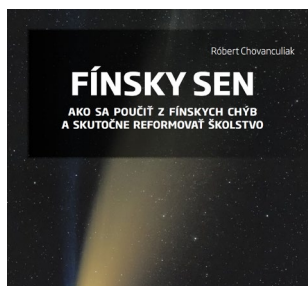

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

V publikácii **Hazardné hry: stolček prestri sa** upozorňujeme na nezamyšľané dôsledky, ktoré naivné zvyšovanie daňového zaťaženia môže spôsobiť. Hoci v zákone o hazardných hrách sa hovorí o tom, kam by mali prostriedky z tohto odvodu potieť, toto určenie je len všeobecné a vlastne ani nedáva zmysel.

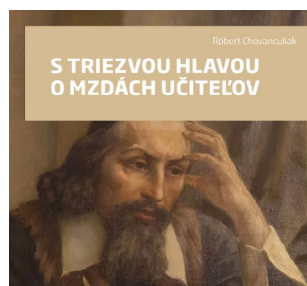
V našej novej publikácii **Fínsky sen: ako sa poučiť z fínskych chýb a skutočne reformovať školstvo** upozorňujeme na často zjednodušujúcu interpretáciu úspechov fínskeho školstva, na klesajúci trend výsledkov fínskych žiakov a na mnohé ďalšie problémy, ktoré sa vo fínskom vzdelávaní objavujú.

Slovo „dáta“ sa stalo akousi magicou formulkou. No ani tie samé od seba nedokážu zázraky. Publikácia **Dáta v globálnom zdravotníctve** stručne popisuje rolu dát (nielen) v globálnom zdravotníctve, hlavné výzvy, ktoré v tejto sfére existujú, a v neposlednom rade aj praktiky, ktoré majú potenciál viesť k zlepšeniu situácie s dátami.

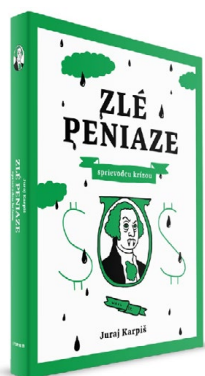

Publikácia INESS pod názvom **Chýbajúci zdravotníci: 21 zlepšení** prináša sumarizáciu súčasného stavu, ako aj zamyslenie nad obsahom pojmu „nedostatok“. Hlavnou časťou je však 21 konkrétnych návrhov na zlepšenie. Sú rozdelené do dvoch skupín. Intenzívne a Extenzívne.

Mzdy učiteľov sú témou každého rok. Tentokrát je to však iné. Okrem interných argumentov o stave školstva hrá dôležitú rolu aj externý vývoj – inflácia a deficit verejných financií. Ako sa v tomto stave postaviť k zvyšovaniu miezd učiteľov popisujeme v publikácii **S triezvou hlavou o mzdách učiteľov**.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnáť. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvu kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

Cesta proti proudu. Rozhovor dvou odborníkmi, profesora Josefa Šimy a Moniky Rybové, ktorí majú radi svoji práci a nebojí sa říci, čo si myslí. Oba aktéri vám ukážu, že nejen jejich obory, ale i jejich poznatky mají mnoho společného. Dobrý ekonom nemůže správně rozhodovat bez znalosti historie, historik je bez znalosti toho, jak fungují ekonomické vztahy, poloslepý. Povídání o zásadách zdravého ekonomicko-spoločenského přístupu Rakouské školy.

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojené s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločenstvá, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-knží) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu Knihy na stránke iness.sk.